

"Även om det för stunden kan blända"

En idéanalytisk studie av naturlighetsbegreppet i manifestet acceptera (1931)

Abstract

The manifesto *acceptera* is considered a very influential text for the introduction of functionalism in Swedish architecture and planning. Written in 1931 and associated with the broader Social Democratic agenda, its ideas represent a radical position aiming to shift architecture and society into the new, modern age. Thus *acceptera*, although often described specifically as an architectural manifesto, examines historical as well as societal conditions in order to communicate its message. The writers of the manifesto; Gunnar Asplund, Wolter Gahn, Sven Markelius, Gregor Paulsson, Eskil Sundahl and Uno Åhrén, were all professionally active as architects and planners, and collaborated during the Stockholm Exhibition of 1930. Several of the writers were discursively influential in their current time.

This thesis examines the content of the manifesto through idea analysis, based on how the concept of "the natural" (*naturlighetsbegreppet*) is used by the authors. Viewed through the categories of *view of the human, the style and the culture*, the concept of the natural is tied to functionalist ideology and its implications of change, temporality and who gains access to architectural agency. The results show that the concept of the natural, according to the authors of *acceptera*, is a desirable ideal to the authors, and that it can be tied to the concept of modernity. It also shows that ambiguity in the usage of the idea of the natural can be tied to power aspects of modern architectural aesthetics.

Keywords:

acceptera, Gunnar Asplund, Wolter Gahn, Sven Markelius, Gregor Paulsson, Eskil Sundahl, Uno Åhrén, funktionalism, functionalism, naturlighet, naturlighetsbegreppet, modernitet, modernity, arkitekturteori, architecture, idéanalys, *form follows function*, Beatriz Colomina, Sherry Ortner,

Innehåll

1. Inledning

1.1 Bakgrund.....	3
1.2 Syfte.....	4
1.3 Frågeställning.....	5
1.4 Forskningsläge och litteraturöversikt.....	5
1.5 Källmaterialet acceptera.....	8
1.6 Undersökningens metod och teoretiska perspektiv.....	8

2. Undersökning: Naturlighet i acceptera

2.1 Att kontextualisera acceptera.....	10
2.2.1 Det naturliga och människosynen.....	14
2.2.1.1 Att vara fri från hämningar.....	14
2.2.1.2 Att skilja sig från det förflutna.....	16
2.2.1.3 Att etablera ett ideal.....	18
2.2.2 Det naturliga och synen på stil.....	19
2.2.2.1 Att etablera en "naturlig typbildning".....	20
2.2.2.2 Att låta hemmet växa fram.....	22
2.2.2.3 Att frambesvärja stilen.....	23
2.2.3 Naturlighet och kultursyn.....	24
2.2.3.1 Att upprätthålla samstämmigheten.....	24
2.2.3.2 Att förhålla sig till rummet i tiden.....	25
2.3 Anspråk på kännedom om det naturliga.....	27
2.3.2 Att bygga för familjen.....	28
2.3.3 Att reformera hemarbetet.....	29
2.3.4 Att inte ornamentera.....	30
2.4 Naturlighet och dess motsats.....	32
2.4.2 Att blanda stilar.....	33
2.4.3 Att locka med ornament.....	34

3. Resultat och diskussion

3.1 Att svara på frågan.....	35
3.2 Att diskutera resultatet.....	35

4. Litteraturförteckning

4.1 Tryckta källor och referenser.....	39
4.2 Elektroniska referenser.....	39

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Funktionalismens ideal om ändamålsenlig arkitektur influerade den svenska byggnadspolitiken kraftigt under mitten av 1900-talet, och författarna till det funktionalistiska arkitekturmanifestet *acceptera*¹ var viktiga aktörer för att introducera de radikala och mångsidiga idéerna. var viktiga aktörer för att introducera de radikala och mångsidiga idéerna (manifestets titel i sin helhet lyder *acceptera den föreliggande verkligheten, endast därigenom har vi utsikt att behärska den, att rå på den för att förändra den och skapa kultur som är ett smidigt redskap för livet, härefter: acceptera*). Idag lyser funktionalistiska ideal mestadel smed sin frånvaro i svensk arkitekturdebatt, medan kritiken mot funktionalismen och dess arv florerar desto oftare. Denna kritik är allt som oftast estetiskt grundad. Aktiv i debatten är rörelsen Arkitekturupproret, som fungerar som samlingspunkt för kritik i sociala och traditionella medier genom att de ”gör uppror mot (...) snabbuppförd miljonprogramsarkitektur eller (...) brutalt avvikande parasitiska påbyggnader (...)”.² På många sätt behandlas funktionalistiska ideal i debatten som ett välment men naivt försök att införliva jämlikhet i städerna genom arkitekturteori, och inte sällan är utgångspunkten att de största lärdomarna för eftervärlden ligger i att undvika att upprepa funktionalismens misslyckande. Att grunden till arkitekturrörelsen, såsom den uttrycks i *acceptera*, har ansatser som genomskär bostadens, livets, kroppens och samhällets helhet och därmed är intressant ur fler perspektiv än utifrån estetiska preferenser, tycks ha glömts bort. Detta trots att *acceptera* är en av de mest inflytelserika texterna för den svenska funktionalismen,³ och dess författare var tongivande i den svenska kulturscenen i sin samtid, såväl som i arkitekturdebatten under stor del av 1900-talet.⁴

Kritiken som funktionalismen möter idag kan inte minst kopplas till att idéerna fick så starkt fäste i den sociala bostadspolitik under 1930- och 40-talen som sedan kom att inspirera det så kallade miljonprogrammet. I senare strömningar (efter 1940- och framåt) luckrades dock funktionalismens

¹ Titeln *acceptera* skrivs i manifestet med gemener, och således är detta praxis också när författare i sekundärlitteraturen refererar till manifestet. Denna praxis följs i innevarande uppsats.

² Arkitekturupproret, *Om arkitekturupproret*; <https://www.arkitekturupproret.se/om-au/om-au/> (hämtad 2024-03-25)

³ Se bland annat: Creagh, Kåberg & Miller Lane (red) *Modern Swedish design: three founding texts*, New York: Museum of Modern Arts 2008, s. 127

⁴ *ibid.* s. 127

idéer upp alltmer och hållningen blev mindre radikal,⁵ vilket gör att man inte nödvändigtvis bör tala om en karakteristik speciell för funktionalismen under 1950-, 1960- och 1970-talens byggprojekt.

Utifrån den inflytelserika ställning manifestet fick, är det intressant hur Gunnar Asplund, Wolter Gahn, Sven Markelius, Gregor Paulsson, Eskil Sundahl och Uno Åhrén åkallar den mänskliga naturen, som om funktionalismen hade en essentiell koppling till människans väsen.

I den här uppsatsen undersöks användningen av idéer om *det naturliga* i manifestet *acceptera* (1931). I skriften tecknar författarna en bild av samhällets utveckling från primitivt till modernt, samtidigt som detta bör speglas av arkitekturen. Människans naturliga sätt att vara och hennes naturliga behov används ofta som en del av historie- och samhällsbeskrivningen som författarna tecknar.

1.2 Syfte

I den här undersökningen är målet att förstå på vilka olika sätt de sex författarna till *acceptera* använder sig av idén om *det naturliga* för att föra fram sin ideologi. Utifrån hur användningen ser ut kommer även de maktimplikationer som författarna ger implicit eller explicit uttryck för att undersökas, samt hur användningen av naturlighetsbegreppet kan vittna om ett motsatsförhållande mellan naturlighet och onaturlighet. Målet är att förstå hur anspråken på naturlighet påverkar vilka roller och beteenden som får plats i det ”naturliga” hemmet och den ”naturliga” staden.

Idéer om det naturliga förekommer frekvent i manifestet, och utifrån definitionen av naturlig⁶ (se 1.6 *Metod och teori*) ämnar undersökningen använda de tre kategorierna *människosyn*, *stil* och *kultur* för att på ett så uttömmande sätt som möjligt förklara begreppsanvändningen. Vidare används även explicit och implicit uttryckta motsatsförhållande för att förklara användningen av idéer om det naturliga i manifestet, samt en analys av vilka samhällseliga strukturer som kan ha påverkat deras stilideologi inkluderas.

⁵ Björn Linn & Tonie Lewenhaupt, Funktionalism *Nationalencyklopedin*. <http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/funktionalism> (hämtad 2024-04-22)

⁶ ”Som finns i eller uppkommer ur den ursprungliga omgivande verkligheten(...)”, ”som framstår som självklar med hänsyn till rådande omständigheterna, spec om person eller företeelse” och ”fri från konstlade spärrar, spec om person el. beteende” Naturlig, *Svenska akademins ordbok* 2021: <https://svenska.se/so/?id=154888&pz=7> (Hämtad 2024-05-14)

1.3 Frågeställning

Utifrån denna grund är frågeställningarna för analysen följande: Hur uttrycks och används idéer om naturlighet i *acceptera* för att motivera stilideologi? För att besvara frågan i sin helhet bygger analysen på följande underfrågeställningar:

- På vilka sätt används naturlighetsbegreppet för att motivera arkitekturideologin som författarna står för?
- Hur kan användandet av idéer om *naturlighet* i *acceptera* vittna om maktanspråk från författarnas sida?
- På vilka sätt skapas ett motsatsförhållande i argumentationen som använder sig av *naturlighet*; vad räknas inte som *naturligt* enligt författarna?

1.4 Forskningsläge och litteraturöversikt

Materialet *acceptera* har tidigare behandlats av studien *Den sociala differentieringens retorik och gestaltning* (2016), samt de två c-uppsatserna *Granne med betongjättar* (2022) och *Att Acceptera eller inte* (2022). I *Den sociala differentieringens retorik och gestaltning* (2016) applicerar författaren Christian Björk kritiska perspektiv för att förstå segregation i nutid genom att i dagens sociala differentiering spåra funktionalistiska idéer om enhetlighet i bostadsområden. En av Björks viktigaste slutsatser är att funktionalistiskt influerad planering gav upphov till ökade splittringar i det urbana rummet. Detta då förorter byggdes i enlighet med trädgårdsstad⁷-ideal, vilka införlivade segregationen genom idén att varje förort skulle erbjuda jämlika bostäder utan inbördes hierarki. Detta ledde istället för gemenskap till att sociala och ekonomiska grupper skars av från varandra och inte möttes.⁸ Särskilt relevant för grunden till denna undersökning är hur Björk effektivt visar på arkitekturhistoriens relevans för idéhistoria, bland annat uttryckt i inledningsmeningen: ”Arkitektur kan betraktas som manifesterad och materialiserad ideologi”.⁹ Även omnämnande av *acceptera*:s inverkan på stadsbyggnaden gör den relevant att nämna i relation till denna

⁷ Trädgårdsstad, från engelskans *Garden City* (först myntat av stadsplaneraren Ebenezer Howard 1850-1928) är ett tillvägagångssätt för stadsbyggnad som först syftade till att genom småskalig bebyggelse och grönska kombinera urbana och lantliga ideal i förstäder. Från början syftade denna tanke till att skapa en mer dräglig tillvaro för industriarbetare i överfyllda städer, bland annat i norra England. I Sverige är kända exempel på trädgårdsstäder Enskede och Bromma utanför Stockholm samt egnahemsområdet Landala i Göteborg. Källa: Trädgårdsstad i *Nationalencyklopedin* <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/trädgårdsstad> (hämtad 2024-05-30)

⁸ Christian Björk, *Den sociala differentieringens retorik och gestaltning*, *Dis.*, Stockholms Universitet, 2016 s. 212-215

⁹ Björk, *Den sociala differentieringens retorik och gestaltning*, s. 11

undersökning, men analys av själva tankegodset saknas, något denna analys ämnar komplettera med.

Granne med betongjättar (2022), skriven av Hugo Hammarberg, placerar sig i Björks fotspår genom sin undersökning av planerad segregation i Stockholmsförorten Bredäng, och använder sig av en blandning av officiella dokument och tidningsartiklar från 30-talet, samt intervjuer med boende i Bredäng, för att undersöka bilden av segregationen. Hammarberg kommer fram till liknande slutsatser som Björk, eftersom även han visar på hur social differentiering och idén om *grannskapsenhet*¹⁰ homogeniserade befolkningen i förorten, samt motverkade möten över klassgränser. Hammarberg uppfattar möjligheten till denna typ av ”överplanering” som ett tecken på ojämna maktförhållanden mellan planerare och boende.¹¹ Hammarbergs bidrag till studerandet av *acceptera* är värd att nämna som exempel på arkitekturens idéhistoria, men såväl som Björk, undersöker Hammarberg inte *acceptera*:s idéer på ett mer djupgående plan än som bakgrund till planeringsteorins materiella konsekvenser.

Att Acceptera eller inte (2022), av Lovisa Sandhill, kompletterar forskningen om *acceptera* genom att undersöka manifestet som mediahändelse, utifrån hur det kommenteras i svenska tidningar mellan år 1931 och 1933. Sandhills analys bygger på frågor som ”hur föreställde sig gruppen arkitekter sin publik (...)?”¹² och ”hur såg receptionen av manifestet *acceptera* ut (...)”.¹³ Några av de viktigaste slutsatserna som dras utifrån dessa är att manifestförfattarna enligt Sandhill föreställer sig en irrationell publik som behövde övertygas av författarnas funktionalistiska budskap för att uppfatta sig som en del av moderniteten. Samtidigt pekar Sandhill genom sin receptionshistoriska analys på hur denna ”icke invigda” eller ”irrationella” publik inte är den som kom till tals i debatten. Enligt Sandhill diskuterades materialet istället uteslutande av experter.¹⁴ Uppsatsen bidrar med en för denna analys relevant deskriptiv aspekt i en inledande del av analysen, men skiljer sig från innevarande analys i och med sitt primärt mediala fokus.

¹⁰ Grannskapsenhet är ett bostadsområde där de boende har tillgång till samma service, som butik och skola. Idén var mest framträdande i svensk planering under 1940- och 1950-talen och bygger på tanken att det är av godo för demokratin att människor lever i gemenskap i mindre befolkningsgrupper. En stor förespråkare för grannskapsenhetens fördelar var Uno Åhrén, medförfattare till *acceptera*. Källa: Grannskapsenhet i *Nationalencyklopedin*, <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/grannskapsenhet> (hämtad 2024-05-30)

¹¹ Hugo Hammarberg, *Granne med betongjättar - planerad segregation i Stockholmsförorten Bredäng*, Kandidatuppsats Södertörns Högskola 2022, s 39

¹² Lovisa Sandhill, *Att Acceptera eller inte*, kandidatuppsats Uppsala Universitet 2022 s. 5

¹³ ibid.

¹⁴ ibid. s.2

Om manifestets konsekvenser för stadsbyggnation och med denna associerade sociala aspekter, främst i Stockholm, samt manifestet som medial händelse har alltså värdefulla slutsatser dragits. Detta bakgrundsläge ämnar jag komplettera genom att analysera själva tankegodset i manifestet. Genomgående teman i bakgrundsforskningen utgår ifrån *acceptera*:s genomslagskraft och materiella inverknings, men kritisk granskning av själva innehållet behöver kompletteras.

Tidigare verk som används till förmån för min analys inkluderar även titlar som inte specifikt analyserar *acceptera*, utan som på andra sätt är relevanta för att förstå funktionalismens och modernismens inverkan på arkitektur, såväl som teoretiska perspektiv som kan bidra till kritiskt gaskande av manifestets idéer.

För förståelse av manifestet som en del av en bredare samhällsrörelse där hälsa och hygien blivit viktigare ideal lutar sig denna analys på Karin Johannissons *Folkhälsa - Det svenska projektet från 1900 till 2:a världskriget* (1991). Här beskrivs hur synen på kroppens funktioner blir en nationell politiskt angelägenhet under perioden för *acceptera*:s författande. Johannisson utvärderar från ett medicinhistoriskt perspektiv hur synen på hygien i relation till både kropp och själ under perioden påverkar syn på arbete, bostad och reproduktion. Hon kommer fram till att genom institutionaliserandet av folkhälsobegreppet under 1930-talet uppkommer ett ideal av naturenlig renhet, som genomsyrar den svenska debatten. Hennes slutsatser är relevanta för min analys som grund för att undersöka upplösningen av skillnaden mellan individ och samhälle, och hur politiska och individuella förhållanden i och med detta sammanflätades.

Även Martin Wiklunds bidrag *Modernitet* till antologin *Svenska Begreppshistorier* (2022) ska nämnas som bakgrund till min analys. Wiklund visar här på modernitetsbegreppets historiska innebörd i svensk kontext, och pekar på vilka kopplingar som finns mellan modernitet och den svenska självbilden. I relation till min analys är Wiklunds bidrag dels relevant då *acceptera* omnämns explicit, dels då han beskriver hur modernitetsbegreppet i svensk 1930-tals-debatt användes för att skilja samtida förhållanden från dåtida, förmodat primitiva och rurala, förhållanden. Denna slutsats om en dikotomi mellan samtid och dåtid contextualiserar naturlighetsbegreppets användning i *acceptera*.

Beatriz Colominas feministiska arkitekturanalyser ligger också de till grund för delar av denna analys, främst såsom de formuleras i *Privacy and publicity - modern architecture as mass media* (1996). Utifrån de mycket inflytelserika arkitekterna Adolf Loos och Le Corbusier formulerar Colomina hur modern arkitektur uppnådde *modernitet* genom förbindelse med massmedia. För denna analys är det främst Colominas slutsatser om Adolf Loos syn på ornamentet som uttryck för

degeneration och de feministiska tolkningarna hon gör av detta, eftersom detta kontextualiserar vissa idémässigt överlappande uttalanden i *acceptera*.

1.5 Källmaterialet *acceptera*

Materialet för denna undersökning utgörs av manifestet *acceptera* från 1931. Texten är 198 sidor lång, och författad av arkitekterna Gunnar Asplund, Wolter Gahn, Sven Markelius, Gregor Paulsson, Eskil Sundahl och Uno Åhrén. Manifestet anses vara ett helt kollektivt verk, och inga enskilda delar är signerade. Författarnas röster har vävts samman till en enda och all text är granskad av alla.¹⁵ Materialet utmärks av sin avantgardistiska grafiska design, sitt kreativa användande av bilder, i allt från kollage, skisser, ritningar, personporträtt och flygbilder. Även i rubriksättning har manifestet en kreativ form och inte sällan humoristisk ton. I linje med det allomfattande budskapet arbetar bild, rubrik och text effektivt som en enda röst i manifestet. Att manifestet är stilistiskt egensinnigt förstärks ytterligare då titeln i sin helhet lyder *acceptera den föreliggande verkligheten - endast därigenom har vi utsikt att behärska den, att rå på den för att förändra den och skapa kultur som är ett smidigt redskap för livet*.¹⁶

Alla författare till manifestet var engagerade i Stockholmsutställningen 1930, vilken på bred front introducerade funktionalistiska arkitekturidéer till Sverige. Flera av författarna undervisade annars som professorer vid tekniska högskolan, eller arbetade som byggnads- och stadsplanechefer i Stockholm och Göteborg. Valet av material baseras på dess relevans för utvecklingen och etableringen av funktionalistiska idéer,¹⁷ samt i ljuset av författarna som inflytelserika aktörer över arkitektur och kulturdebatt i sin samtid. Manifestet gavs ut på socialdemokratiska Tidens förlag.

Eftersom syfte och frågeställning specifikt kopplas till materialet *acceptera* inkluderar undersökningen inga ytterligare material för komparation. Detta för att inom begränsningarna på ett uttömmande sätt undersöka användningen av idén om det naturliga i manifestet.

1.6 Undersökningens metod och teoretiska perspektiv

För att förstå hur *naturlig/het* används i *acceptera* krävs en definition, men också en förståelse för begreppets förhållande till det närliggande ordet *natur*, som är vanligt förekommande i sekundärlitteraturen. Naturlighet används i denna analys i enlighet med Svenska Akademiens

¹⁵ Se exv. Per G. Råberg, *Funktionalistiskt Genombrott* Stockholm: P A Nordstedt & Söners förlag, 1972 s. 219

¹⁶ Gunnar Asplund, Wolter Gahn, Sven Markelius, Gregor Paulsson, Eskil Sundahl & Uno Åhrén, *acceptera*, 1931, Stockholm: Tiden, s.1

¹⁷ Se bland annat Christian Björk, *Den sociala differentierings retorik och gestaltning*, s. 151

ordboks tre definitioner av ordet. Den första är: ”som finns i eller uppkommer ur den ursprungliga, omgivande verkligheten enligt dess inneboende lagar; om föremål och företeelser som inte framställts el. föreskrivits av människor”.¹⁸ Motsatsord som tillskrivs denna definition är konstgjord, syntetisk. Den andra definitionen är: ”som framstår som självklar med hänsyn till de rådande omständigheterna; speciellt om person el. företeelse som fyller viss funktion eller dylikt”.¹⁹ Den tredje definitionen, ”fri från konstlade spärrar och hämningar”.²⁰

Enligt svenska akademins ordboks etymologiska översikt hade *naturlig* när manifestet författades, 1931, en betydelse som överensstämmer med allmän förståelse idag.²¹ Att materialet är historiskt bedöms alltså inte som ett hinder för idéanalys av begreppets förekomst.

Det betydligt bredare *natur* förekommer också i materialet, men är inte huvudfokus för undersökningen. Detta dels då förekomsten är mindre frekvent, dels då *natur* är ett vardagsspråkligt ord som kombinerar en materiell innebörd (om än tecknad med skissartade konturer) med mer underförstådd, konnotationsbaserad funktion. Även andra definition av ordet visar att det har en bredare och mer kontextberoende innebörd, eftersom denna lyder: ”sammanfattningen av alla av sig själva uppkommande skeenden och företeelser i (den yttre) verkligheten särsk. betraktad som ett självstyrande el. lagbundet system; vanligen i mots. till något konstruerat el. tänkt”.²² Ordet kompliceras vidare av att det som i vardagligt tal refereras till som *natur* oftast i själva verket är konstruerat eller starkt påverkat av människan.²³

Idéanalysen är undersökningens metodologiska grund. Analysen använder sig av förklarande idéanalys, enligt vilken idéers genomslagskraft såväl som deras kopplingar till andra samhällsliga skeenden och strukturer undersöks. Målet för den förklarande idéanalysen är att förstå ”idéerna som delmoment i ett större händelseförlopp”,²⁴ vilket i denna analys innebär genom idén om det naturliga - delmomentet - i relation till den funktionalistiska stilideologin - ett större händelseförlopp - såsom den uttrycks i *acceptera*.

För undersökningen av naturlighetsbegreppet och dess användning etableras tre kategorier som naturlighetsbegreppet undersöks utifrån: i relation till vad det säger om författarnas *människosyn*, syn på stil *stil* och syn på *kultur*, vilka fungerar som metodologiskt raster för att besvarandet av

¹⁸ Christian Björk, *Den sociala differentierings retorik och gestaltning*, s. 151

¹⁹ *ibid.*

²⁰ *ibid.*

²¹ *ibid.*

²² *Natur*, *Svenska akademins ordbok* 2021 <https://svenska.se/tre/?sok=natur&pz=1> (Hämtad 2024-04-16)

²³ David Thurfjell *Granskogsfolk - hur naturen blev svenskarnas religion* Stockholm: Norstedts 2020 s. 22

²⁴ Kristina Boréus & Göran Bergström *Textens mening och makt*, 4:e upl. Lund: Studentlitteratur AB 2018, s. 142

frågeställningarna. Metodiken i analysens första och grundläggande avsnitt inspireras i och med detta av analysverktyget dimensioner,²⁵ enligt vilken en ideologis antaganden och ställningstaganden placeras på en axel mellan två ytterligheter i relation till ett visst koncept.²⁶ Dessa ytterligheter kan variera beroende på studieområde, men exempel på dikotomier kan vara individualistisk-kollektivistisk och optimistisk-pessimistisk, och exempel på dimensioner som dessa appliceras på kan vara moralsyn och människosyn.²⁷

För att genomföra analysen av hur författarna använder idéer om det naturliga varvades översiktsläsningar av materialet med ett flertal noggranna läsningar i vilka förekomsten av naturlighetsbegreppet systematiskt noterades. Närliggande begrepp som *natur* och *naturligtvis* exkluderades och endast förekomsten av *naturalighet* i enlighet med ovan nämnda definitioner användes. Innebörden av begreppet *naturalighet* utvärderades därefter enskilt och i relation till materialets kontext, varpå de tre analyskategorierna ²⁸ *människosyn*, *kultursyn* och *syn på stil* etablerades, eftersom de är av relevans för att förstå både estetiken och världssynen som ideologin ger uttryck för. Efter att begreppets förekomst utifrån kategorierna etablerats fortsatte undersökningen med att analysera både explicit och implicit användning av begreppet för att besvara frågeställning två och tre.

2.0 Naturlighet i acceptera

2.1 Att kontextualisera acceptera

Funktionalismen var lika radikal som framtidsorienterad, och som arkitekturideologi kom den att betyda mycket för Sveriges planerings- och arkitekturpolitik. Grundtanken är att funktion och form ska stå i fullkomlig korrelation till varandra. Denna grundidé har gett upphov till det avskalade estetiska uttryck som kopplas samman med funktionalismen. Definitionen baseras på arkitekten Louis Sullivans sentens *form follows function*. Funktionalistiska idéer formades först i USA, där industrins arbetsprocesser började inspirera arkitekter. Strömningen spred sig till Tyskland och

²⁵ Kristina Boréus & Göran Bergström *Textens mening och makt* . s. 153

²⁶ *ibid.*

²⁷ Inspirerade av verktyget *dimensioner*, se: Boréus & Bergström, *Textens mening och makt*, s. 142

²⁸ *ibid.* s. 155

Frankrike, där arkitekten Le Corbusier,²⁹ som en av de mest högljudda förespråkarna för den moderna arkitekturen, var funktionalistiskt influerad. Från kontinenten spred sig idéerna till Sverige under 1920-talet och fick vidare fäste under 1930-talet, inte minst i samband med publiceringen av *acceptera*. Stockholmsutställningen 1930 blev en viktig symbol för funktionalismens intåg i Sverige, där idéerna fick praktfullt utrymme och stor uppmärksamhet.³⁰

Skriften *acceptera* kom att få stort inflytande över modern form i Sverige, och ses jämte Ellen Keys *Skönhet för alla: fyra uppsatser* (1899) och Gregor Paulssons (tillika medförfattare till *acceptera*) *Vackrare vardagsvara* (1919) som viktiga texter för introducerandet av modern arkitektur i Sverige. Manifestet var i sin samtid nydanande och tar spjörn mot kritik som Stockholmsutställningen 1930 mötte. Ansatsen gjorde manifestet såväl inflytelserikt som kontroversiellt - författarna anklagades bland annat för att försöka göra människan till maskin och för att försöka frånta henne sin personlighet. Funktionalismen såsom den uttrycks i *acceptera* kan i ljuset av denna kritik med fog ses som mer än en stilepok, eftersom den baserar sina slutsatser på antagande om människan, hennes behov, hennes plats i naturen och hennes plats i moderniteten.

1931 är moderniteten relevant i debatten som ett sätt att uttrycka klivet in i Sverige i den nya tiden, ett Sverige som inte ska definieras av ett förmodat primitivt, ohygieniskt och förlegat jordbrukssamhälle. Den nya samhället ska fulländas genom att dess varje lem ska anpassa sig (eller av samhället anpassas) till den nya tidens krav. Genom bättre hygien ska varje samhällsmedborgare för sig stärkas och hela samhället bli friskare - det är här inte främmande att stätta likhetstecken mellan hälsan hos individen och hälsan hos en samhällskropp.³¹ Därmed var folkhälsofrågor av brett intresse. Folkhälsans metoder kunde sträcka sig in i en mängd separata aspekter av livet, vilket kan förklaras med synen på förening mellan kroppsliga och själsliga behov och tillstånd - kropp och själ, fysik och moral, individ och samhälle är alla sammanflätade aspekter av samhällskroppen som

²⁹ Le Corbusier, egentligen Charles-Édouard Jeanneret-Gris, var en schweiziskfödd arkitekt som anses vara en av de mest inflytelserika över 1900-talets arkitektur. Le Corbusier grundlade bland annat purismen, enligt vilken konsten ska ägna sig mindre åt känslouttryck och istället inspireras av maskiners precision för att reflektera tidens anda. Purismen inspirerade konstruktivismen inom arkitekturteori, såväl som Bauhauskolans lära. Le Corbusier författade även *Vers une architecture* 1927 (*towards a new architecture*), och införlivade bland annat sina idéer i verket *Villa Savoye* (1928-1931), vilken anses vara en mäktig paradigm för 1900-talets rationella arkitekturteori. Källa: *Corbusier, Le* samt *Purism* i *The Oxford dictionary of Architecture* 2021 URL: <https://www-oxfordreference-com.ludwig.lub.lu.se/display/10.1093/acref/9780191918742.001.0001/acref-9780191918742-e-1169?rskey=DhujCU&result=8> & <https://www-oxfordreference-com.ludwig.lub.lu.se/display/10.1093/acref/9780191918742.001.0001/acref-9780191918742-e-3714#> (hämtad 2024-05-17)

³⁰ Linn & Lewenhaupt, Funktionalism *Nationalencyklopedin*. <http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/funktionalism> (hämtad 2024-04-17)

³¹ Karin Johannisson *Folkhälsa i Lychnos årsbok för idéhistoria och vetenskapshistoria* Karin Johannisson (red) s.139-196 Avd. För vetenskapshistoria, Uppsala 1991. s. 153-154

berör varandra. I och med detta behandlas vitt skilda aspekter som vardagsliv, hemliv, sexualliv, kärleksliv, uppfostran av barn, till och med sätt att hosta och nysa, som delar i ett och samma projekt.³² Programskriften *acceptera* behandlar främst bostads- och samhällsbyggnadsfrågor, men det finns många exempel på argument som grundar sig i hygieniska ideal, vilket kan kopplas till detta klimat.

Manifestet är ett kollektivt verk författat av Gunnar Asplund, Wolter Gahn, Sven Markelius, Gregor Paulsson, Eskil Sundahl och Uno Åhrén under en gemensam vistelse på Stadshotellet i Vaxholm hösten 1930. Socialdemokratiska Tidens förlag var sedan tidigare utgivningar positivt inställt till den nya radikala arkitekturen och gav ut skriften.³³

Utställningen, i vars kölvatten manifestet publicerades, var titulerad: *Stockholmsutställningen 1930 av konstindustri, konsthantverk och hemslöjd*, och hade från början huvudsyftet att visa upp konsthantverk som fem år tidigare gett upphov till svenska succéer på Parisutställningen 1925. Generalkommissarie Gregor Paulsson (tillika medförfattare till *acceptera*) riktade dock in temat till vardagsvaran enligt funktionalistiska principer istället.³⁴ Nedan följer en översiktlig livsteckning över respektive författare, för att kontextualisera *acceptera* utifrån sina agenter.

Gregor Paulsson (1889-1977) var utanför uppdraget som generalkommissarie för Stockholmsutställningen 1930 bland annat VD för Svenska Slöjdföreningen³⁵ 1920-1934 och professor i konsthistoria i Uppsala 1934-1956. Paulsson intresserade sig för konstens sociala dimension och tillämpade gärna socialhistoriska perspektiv i sina konst- och arkitekturhistoriska verk.³⁶ Paulsson författade skriften *Vackrare vardagsvara* (1919) vars huvudpoäng var att skapa närmare samarbete mellan konstnärer och fabriker.³⁷

³² Karin Johannisson Folkhälsa i *Lychnos årsbok för idéhistoria och vetenskapshistoria*. s. 153-154

³³ Anders Åman, *Om acceptera*, 1980 s efterskrift till uppl: 2, Asplund et al. *Acceptera* 1930 s. 203

³⁴ Stockholmsutställningen 1930 *Nationalencyklopedin*. <http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/funktionalism> (hämtad 2024-13-05)

³⁵ Slöjdföreningen var den aktör tog initiativ till att allmänheten skulle få ta del av det konsthantverk som lett till framgångarna under Parisutställningen. Källa: Stockholmsutställningen 1930 *Nationalencyklopedin* <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/stockholmsutställningen-1930> (Hämtad 2024-13-05)

³⁶ Gregor Paulsson i *Nationalencyklopedin* <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/gregor-paulsson> (Hämtad: 2024-13-04)

³⁷ *Vackrare vardagsvara* anses vara en av de viktigaste skrifterna för den moderna designens intåg i Sverige. I den framlägger Paulsson strategin att konstnärer ska arbeta tillsammans med industrin för att höja kvaliteten på massproducerade varor. Genom detta tillvägagångssätt kom Edward Hald till Orrefors, Wilhelm Kåge till Gustavsberg och Edvin Ollers till Kosta. Edward Hall prisades med en av de 36 medaljer som utdelades till svenskar under utställningen. Källa: Parisutställningen 1925 *Nationalencyklopedin* <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/parisutställningen-1925> (Hämtad 2024-13-05) och *Vackrare Vardagsvara*, *Nationalencyklopedin* <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/vackrare-vardagsvara> Hämtad (2024-13-05)

Gunnar Asplund (1885-1940) var huvudarkitekt för Stockholmsutställningen 1930. Asplund var professor vid tekniska högskolan (från 1931) och utförde över 40 projekt, främst offentliga byggnader. Hans säregenhet bestod i stilmässig förening av klassicism och modernism, och ritade bland annat Stockholms Stadsbibliotek (uppfört 1924-1928). I och med författandet av *acceptera* och posten som chefsarkitekt introducerade han funktionalismen i Sverige. I relation till Asplunds egna praktik anses dock den funktionalistiska estetiken efter 1930 ha en mjukare, mer personlig framtoning.³⁸

Wolter Gahn (1890-1985) var funktionalistisk arkitekt. Han ritade bland annat Kanslihuset och affärshuset Drottninggatan 14 i Stockholm, och deltog i Stockholmsutställningen 1930.³⁹

Eskil Sundahl (1890-1974) var arkitekt, chef för Kooperativa Förbundets Arkitektkontor samt professor i husbyggnad vid tekniska högskolan i Stockholm. Sundahl motiverades av saklighet och socialt ansvar i arkitektrollen, och ses, inte minst i egenskap av författare till *acceptera*, som ett av de stora namnen inom svensk funktionalism.⁴⁰

Uno Åhrén (1897-1977) var arkitekt, stadsplanechef i Göteborg (1932-1943) och professor i stadsbyggnad vid tekniska högskolan i Stockholm (1947-1963). Åhrén utmärks av en rationalistisk och social inställning till stadsbyggnaden, som också var hans primära intresse. Denna inställning influerade hans medverkan i Bostadssociala Utredningen (1933-1947). Åhrén blev starkt inspirerad av Le Corbusiers paviljong på Parisutställningen 1925, och introducerade dennes idéer till svensk allmänhet.⁴¹

Sven Markelius (1889-1972) var arkitekt, byggnadsråd och stadsplanedirektör. Ett av hans främsta arv är förmodligen det kollektivhus han planerade i nära samarbete med Alva och Gunnar Myrdal, vilket uppfördes 1935. Tillsammans med Uno Åhrén ritade han även tekniska högskolans kårhus 1928-1930.⁴² Markelius medverkade aktivt i Stockholmsutställningen 1930 bland annat med en

³⁸ Karin Winter, Gunnar Asplund i *Nationalencyklopedin* <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/gunnar-asplund> (Hämtad: 2024-13-04)

³⁹ Wolter Gahn *Nationalencyklopedin* <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/wolter-gahn> (Hämtad 2024-05-13)

⁴⁰ Eskil Sundahl *Nationalencyklopedin* <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/eskil-sundahl> (Hämtad: 2024-05-13)

⁴¹ Uno Åhrén *Nationalencyklopedin* <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/uno-ahren> (Hämtad: 2024-05-13)

⁴² Sven Markelius *Nationalencyklopedin* <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/sven-markelius> (Hämtad: 2024-05-13)

lägenhet, en villa samt med sjukhusavdelningens paviljong. Han var även aktiv som skribent i nystartade radikala tidskrifter som *Spektrum* och *Fönstret*.⁴³

Tillsammans författade dessa sex arkitekter i manifestform materialet för denna undersökning. Manifest betyder ”skriftligt tillkännagivande av program eller ståndpunkt av parti, konstinriktning etc; ofta med innehåll som bryter med traditionen”.⁴⁴ Genrens storhetstid sammanfaller med modernismens uppkomst, och spridningen av den härleds främst till de italienska futuristernas över 50 manifest som skrevs mellan 1909 och 1915.⁴⁵ Litteraturprofessor Mary Ann Caws menar att manifestet som genre särskiljer sig genom sin radikalitet, sitt uppmärksamhetskrävande, sin övertydlighet och sin självständighet, sin egna interna logik som gör det självständigt från referenser och stöttning från utsidan.⁴⁶ *acceptera* skiljer sig både form- och innehållsmässigt från den modernistiska konstens mest utmärkande manifest eftersom det är längre, mer utförligt samt mer referens- och faktaorienterat, men innehar kvaliteterna av en delvis egen inneboende logik. Det är också en programskrift med syfte att tillkännage programmet för den funktionalistiska inriktningen, samt radikalt i sitt sätt att bryta med konventionella synsätt. Det är relevant att påminna om *acceptera*:s genretillhörighet, eftersom manifestformen kontextualiserar de ståndpunkter som stundtals kan uppfattas som praktiskt svår genomförbara eller rent av verklighetsfrämmande.

2.2.1 Det naturliga och människosynen

2.2.1.1 Att vara fri från hämningar

Människans naturlighet kopplas i *acceptera* i många fall till koncept som modernitet och utveckling, såväl på samhälls- som individuell nivå. Det finns många exempel på hur författarna uppfattar att det ”lilla” individuella livet ska uppbära de ”stora” samhälls- idéströmningarna. När författarna i kapitlet ”Kravet på bostaden” systematiskt beskriver vilka behov hemmets

Bild ur *acceptera* s. 151

⁴³ Sven G Markelius, *Riksarkivet* <https://sok.riksarkivet.se/sbl/mobil/artikel/9111> (Hämtad 2024-05-13)

⁴⁴ Manifest Svenska akademiens ordbok <https://svenska.se/tre/?sok=manifest&pz=1> (Hämtad 2024-05-13)

⁴⁵ Manifest *Nationalencyklopedin* <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/manifest> (Hämtad: 2024-05-13)

⁴⁶ Mary Ann Caws (red) *Manifesto - a century of isms* University of Nebraska Press 2001 s. xxi-xxv

olika rum ska svara till blir synen på den naturliga människan som en modern varelse tydligt i ett resonemang om vardagsrummets utformning:

Vardagsrummet skall äga en behaglig trevnad, vara bekvämt, rymligt, och ljust. Det skall icke i första hand vara ett paradrum att visa. Vi har börjat blir naturligare och bryr oss ej om att låta påskina ett välstånd, som ej finns, eller en social rangordning, som i alla fall är stadd på avskrivning. Men däremot önskar vi ett rum, som är angenämt att vistas i, och där vi kan trivas.⁴⁷

Naturlighetsbegreppet kopplas här till uppfattningen att rummet ska vara välanpassat till det vardagliga livet, och att de ytliga ideal som författarna menar tidigare rått inte längre påverkar människors preferenser. Det anses inte naturligt att försöka inreda på ett sätt som oärligt ger sken av en livsstil man inte alls för, istället är den moderna människan ärlig med sina behov i hemmet och är inte brydd om var i ett klassamhälle eller social rangordning hon kan anses placeras i. Den naturliga människan prioriterar ett praktiskt, angenämt och ljust hem som inte begränsas av förutfattade uppfattningar om vilken social position detta placerar henne i. Författarna kopplar alltså ökad naturlighet hos människor till egenskaper som ärlighet, pragmatism och framtidstro. Att koppla människors egenskaper till sin stilideologi blir både ett sätt att införliva den modernitet som författarna kopplar till naturlighetsbegreppet, samtidigt som det förstärker skillnaden mellan historiens människor och människor i samtiden.

I kopplingen mellan individ och den större funktionalistiska ideologin blir naturligheten även en slags samhällsanalytisk kategori. Människor behöver avsäga sig sina ytliga uppfattningar om hur hemmet ska verka utifrån, varefter naturligheten blir ett uttryck för hur den moderna människan inte längre är intresserad av att upprätthålla sociala klasser. Den naturliga, nutida människan fastnar inte i koncept ”stadd[a] på avskrivning”, hon prioriterar enligt författarna att inordna hemmet rationellt efter trevnad och funktion. Den naturliga människan använder enligt deras ideologi inte hemmet för att paradera klasstillhörighet eller som en uppvisning i kulturellt och ekonomiskt kapital, något som associeras till ett underförstått *förut*, en *äldre tid*.

Uppfattningen av den naturliga människan som någon som *ser saker för vad de är*, som är ärlig och inte upprätthåller förlegade strukturer kring social klass kopplat till livsstil, kan förstås som naturlig i betydelsen ”fri från konstlade spärrar och hämningar”,⁴⁸ eftersom människan som blivit ”naturligare” anses prioritera ett ”angenämt” hem på ett fördomsfritt och insiktsfullt sätt, vilket genomsyras av ärlig, naturlig koppling mellan behov och estetiskt uttryck. Vardagsrummets syfte är

⁴⁷ Asplund et al. *acceptera* s. 62

⁴⁸ Naturlig, *Svenska akademins ordbok* <https://svenska.se/so/?sok=naturlig&pz=6> (Hämtad 2024-05-13)

att ge utrymme för socialt umgänge inom familjen, för rekreation och kanske för arbete i hemmet beroende på hemmets storlek.⁴⁹ För detta och inget annat ska rummets inredning svara.

2.2.1.2 Att skilja sig från det förflutna

Beskrivningen av mindre spärrade och mer ohämmade naturliga individer blir samtidigt ett sätt att uttrycka den temporalitet som kopplas till modernitetsbegreppet. Författarna menar att människan idag är mer naturlig än hon var förr, eftersom hon inte längre när en önskan att maskera sig bakom dekorationer och möbler. Att attribuera naturlighet till den nutida människan blir ett sätt att skilja henne från historiens människor, och att koppla hennes väsen till moderniteten. Idéhistorikern Martin Wiklund har pekat på hur modernitetsbegreppet ofta används utifrån idén om en sammanhängande historisk utveckling där människor delar erfarenheten av en stor samhällelig förändring, vilken skiljer samhället då från nu.⁵⁰ Uttalandet att ”vi har börjat bli naturligare” blir ett sätt att hävda modernitet, eftersom begreppet används för att differentiera nutida förhållanden från historiska.⁵¹ Det blir ett självändamål att skilja den samtida, naturliga, människan från tidigare generationers ytliga, brydda. Utifrån resonemanget i *acceptera* kan detta också kopplas till det framväxande, för den moderna tiden unika, industrisamhället, eftersom ett centralt budskap för manifestet är att förespråka bostäder och produkter för hemmet som kan massproduceras.⁵²

Vidare i manifestet finns det flera ytterligare exempel på hur naturlighet har en temporal koppling till människan. Det är tydligt att nutidsmänniskans attribut i linje med Wiklunds beskrivning av modernitetsbegreppet används för att skilja henne från tidigare generationer. Skiljelinjen mellan nutida människa och dåtida människa sträcker sig även in i stiluttrycket, eftersom den enligt den funktionalistiska ideologin är förlängning av människors kännetecken och vanor i en viss tid. För den naturliga arkitekturen, som har till uppgift att spegla den moderna och naturliga människan, är det viktigt att det finns överensstämmelse mellan ett beteendemönster och människans omgivning. Detta eftersom sättet människor beter sig på har sin grund i en viss tidsanda, vilken i sin tur påverkar hennes behov, som står i direkt korrelation till arkitekturen. Författarna skriver exempelvis:

⁴⁹ Asplund et al. *acceptera* s. 62

⁵⁰ Martin Wiklund, Modernitet i *Svenska Begreppshistorier* Kristina Savin & Jonas Hansson (s.391-417) Stockholm: Fri Tanke 2022 s. 397-398

⁵¹ ibid s. 392

⁵² Se bland annat Asplund et al, *acceptera* s. 80-8,128-131, 146-147 & 194

”I våra eftergjorda bondstugor klampar vi inte in i bondens storstövlar, bland våra eftergjorde möbler i rococo eller gustavianskt piruetterar vi inte sirligt mot varandra. Vi rör oss i en ’saklig’ och naturlig, rent modern gångart. Den historiserande miljö vi ofta skapar, stämmer inte med det liv vi för”,⁵³

Här kopplas naturlighetsbegreppet återigen på ett tydligt sätt till moderniteten, samtidigt som vikten av att människans livsstil speglas i hennes omgivning framkommer. Att infoga element från äldre tider i moderna omgivningar skadar enligt författarna överensstämmelsen med den samtida, moderna, livsstilen. En tids människa står alltså i direkt förbindelse med en tids stiluttryck, eftersom det finns en direkt koppling mellan människans utveckling, samhällets utveckling och estetikens utveckling. Att människan idag skiljer sig från den historiska människan gör dock också att det stiluttryck som är fel idag, kan ha varit rätt i historien. Den allmogestil författarna tar avstånd från, hade exempelvis sin plats i historien eftersom den stod i proportion till de personlighetsdrag som människor i rurala områden i ett förmodat *förr* hade. Författarna skriver: ”Det gamla svenska lantbyggnadskonsten var lika naturlig, vederhäftig och primitiv som lantbefolkningen själv”.⁵⁴ På samma sätt menar de att direktförbindelsen gäller mellan rokokon och 1700-talets människa, då tidens ”grace” (det förmodade huvudsakliga draget under epoken) anses ha emanerat in till människan och påverkat henne på samma sätt som den påverkade modet för sko, och utformandet av en fasad.⁵⁵

I relation till användningen av naturlighetsbegreppet skulle det här kunna hävdas att naturlig i betydelsen ”fri från konstlade spärrar och hämningar”⁵⁶ frångås, och ersätts av ett fixerat ideal om naturlighet. Att människan ska vara frigjord och utan hämningar, underordnas här vad som anses vara tidens inneboende kvaliteter, som ”saklighet”⁵⁷ och ”modernitet”⁵⁸, samt att vara ”oceremoniell”⁵⁹, och att ”bära kostym”.⁶⁰ Sättet att vara naturlig på står alltså i direkt korrelation med vilka tendenser författarna ser i samhället. Det blir tydligt att naturlighet används som ett sätt att förstärka författarnas syn på tidens anda, och för att lyfta fram att den funktionalistiska ideologin

⁵³ Asplund et al. *acceptera* s.151

⁵⁴ *ibid* s. 150

⁵⁵ *ibid*.

⁵⁶ Naturlig Svenska akademiens ordbok <https://svenska.se/tre/?sok=naturlig&pz=1> (Hämtad: 2024-05-14)

⁵⁷ Asplund et al. *Acceptera* s. 151

⁵⁸ *ibid*.

⁵⁹ *ibid*.

⁶⁰ *ibid*. s. 150-151

ligger inbäddad i samtiden, på samma sätt som allmogen eller rokokon legat nära till hands under historisk tid.

2.2.1.3 Att etablera ett ideal

För att argumentera för att det råder samklang mellan livsstil och arkitekturstil, lyfter författarna fram hur samma korrelation som sammankopplar modernitet med funktionalistisk arkitektur också råder mellan livsstil och mode. De skriver: ”Stilutstyrelse passar oss inte längre. Herrarna har moderna kostymer på, kan vi se. Gott vackert tyg, naturligt, ganska praktiskt snitt. Skulle vi sätta på lite traditionell utstyrelse t.ex modell 1600 på kavajen? Spetsmanschetter till overallen?”.⁶¹ De menar att det är lika mycket att klä ut sig att godtyckligt välja en rolig dekoration från en fritt vald passerad epok, som att i ett hus bebott av ”vanliga, naturligt nutida människor, sätt[a] på lite grejor från utstyrelselagret, pilastrar, omfattningar, festonger, rosetter, friser och sådant mera”.⁶² Detta exemplifierar den helhetssyn på livsstil och omgivning som författarnas funktionalistiska ideologi förespråkar. Den samtida urbana människans livsstil står lika mycket i korrelation till moderniteten, som hennes förmodade motsats - rural, ”primitiv landsbygdsbefolkning” står i korrelation till ”den gamla svenska lantbyggnadskonsten”.⁶³

Ytterligare ett sätt som naturlighet används för att markera relationen mellan människa och arkitekturideologi uppkommer när författarna (vid beskrivningen av sitt program vid Stockolmsutställningen 1930) använder mänskliga drag för att beskriva form:

Ett rikt program. Långt rikare, långt mera lockande och stimulerande än det som stängts in i ett hårt åtdraget, stilistiskt snörliv. Lös upp det, och det naturliga formerna kommer fram, vi får färg på kinderna. Fantasin, icke längre tjudrad vid stilen, får så mycket större spelrum och kan rikta sig på väsentligheterna, på översättningen av behoven i verkligheter.⁶⁴

I denna ytterligare användning av naturlighet som idé är det inte längre människan som okonstlad, modern och ärlig som står i centrum, utan begreppet kan snarare kopplas till betydelsen av något som framstår som självklart uppkommande ur rådande omständigheter, något som fyller sin funktion.⁶⁵ Författarna menar i citatet att den funktionalistiska stilen förespråkar att frigöra

⁶¹ Asplund et al. *Acceptera* s. 164

⁶² *ibid.*

⁶³ *ibid.* s. 150

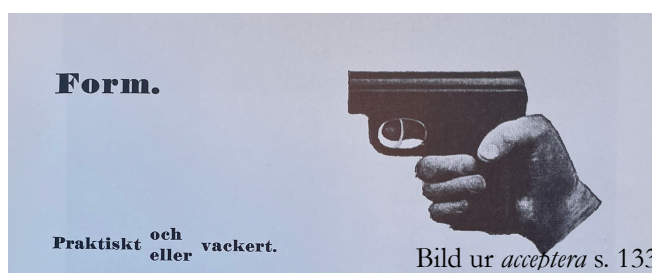
⁶⁴ *ibid.* s. 169

⁶⁵ Naturlig Svenska akademins ordbok <https://svenska.se/trc/?sok=naturlig&pz=1> (Hämtad: 2024-05-14)

arkitekten från förutfattade uppfattningar om hur stiluttrycket ska vara, och istället ska fantasin få spela fritt (utifrån de behov som finns i tiden). Naturliga former anses ligga latent i översättningen av behov till materiella arkitektoniska uttryck, vilka ska komma fram och frigöra stilen. På samma sätt som nutidsmänniskor i ovan exempel förväntades frigöra sig från förlegade uppfattningar om vilken stil som representerar vilket socialt stånd, ska de arkitektoniska formerna här frigöras. När de ”naturliga formerna kommer fram” liknas konsekvenserna också vid fysiska reaktioner; ”vi får färg på kinderna”, vilket ytterligare förstärker intrycket av en spegling mellan den naturliga arkitektoniska formen och människans kropp.

2.2.2 Det naturliga och synen på stil

Förutom att naturlighetsbegreppets användning kan analyseras utifrån hur författarna ser på den nya tidens människa, vad hon har för attribut och kännetecken och hur hon korrelerar till det moderna samhället, är

naturlighetsbegreppet även intressant att analysera utifrån kategorin *stil*, vad stilen ska ha för ideal samt hur stilen uppkommit och utvecklats. Detta eftersom synen på naturlig stilutveckling kan vittna om vilka uttryck författarnas funktionalistiska ideologi förespråkar, och varför. I detta avsnitt utreds således hur författarna använder naturlighetsbegreppet för att beskriva hur stiluttryck utvecklats över tid, hur stil kopplas till massproduktion och hur det individuella uttrycket i hemmet kan kopplas till naturlighet.

2.2.2.1 Att etablera en naturlig typbildning

Författarna menar att varje samhälle och tidsepok har gett upphov till specifika former - former som genom åren blivit till fasta typer när grupper av människor så att säga kommit överens om vilken variation som på bästa vis överensstämmer med tingets uppgift. Exempel på ting som enligt författarna har fulländats på detta vis är ”antikens tempel”, kyrkan, bostaden, boken, och bilen. Författarna menar att gemenskapen i ett samhälle gav upphov till så pass liknande sätt att leva, att utformningen på tingen och redskapen i längden saknade skäl att vara olika. Utvecklingen som leder till sådana gemensamhetsformer⁶⁶ fortskrider över generationerna, tills exempelvis templet,

⁶⁶ Ordet används frekvent i *acceptera* och kan tolkas som den utformning av vardagsvaran och hemmet som kommer flest personer till gagn, utifrån deras gemensamma sätt att leva. Se exv Asplund et al. *Acceptera* s. 83

bilen och kyrkan stabiliserat sig i ”allt mer distinkta och fulländade typer”.⁶⁷ Denna process kallar författarna *naturlig typbildning* och den används som argument för standardisering och massproduktion, eftersom de menar att man genom serieproduktion påskyndar den stabilisering av typerna som ändå skulle ägt rum under ett längre tidsperspektiv.

Naturlighetsbegreppet vid argumentationen för typbildning blir ett sätt att, för publiken, förankra författarnas positiva inställning till standardisering och industriell produktion i ett historiskt perspektiv (trots att historiska förhållanden i allmänhet förkastas). Det är tydligt att författarna uppfattar sin ståndpunkt som känslig för kritik mot ett standardiserat, operonligt och maskinellt samhälle - svar på denna typ av kritik uppkommer på många ställen i manifestet, - så även i utredandet av *naturlig typbildning*. Denna typ av naturlighet innebär en nyansskiftning i relation till den naturlighet som ovan analyserats utifrån människosynen. Den mänskliga naturligheten sammankopplas med ”den nya tiden” och idealet om det moderna, medan den naturliga typbildningen kopplas till historisk utveckling. Denna naturlighet används som ett sätt att åkalla historien för att stärka sina argument, eftersom författarna anser att uniformeringen av formen (som massproduceringen förstärker) inte är historiskt unik, utan att den bara utvecklas snabbare än förr.

I och med den naturliga typbildningen framkommer också hur författarna ser på stilbildning som en kollektiv process. De menar att det gemensamma livet i historiska samhällen gav upphov till de naturliga typerna, vilka på grund av den samfälliga utvecklingen mot mer funktionsdugliga former var alla enskilda individer till lags. Detta använder författarna som ett sätt att argumentera för massproduktion i sin samtid, eftersom kritiker mot den funktionalistiska ideologin menar att de ämnar avpersonifiera stilen och människan. Författarna till *acceptera* skriver:

Den naturliga typbildningen kom ingen att känna sina individuella krav undertryckta. I den mån en sådan känsla fanns, medförde den en avvikelse från typen. Idealet för varje standard borde vara att den i det avseendet liknar den naturliga typen, att den icke uppfattas såsom ett tvång till uniformering, utan accepteras som den bästa formen för fyllandet av ett visst behov.⁶⁸

Tanken är att stilens kollektiva utvecklingsprocess ger upphov till en stil som på bästa sätt tillkommer alla, eftersom stilens essentiella värde ligger i det som bäst svarar till människors (gemensamma) behov. Här blir naturlighetsbegreppet både ett sätt att ”återgå” till de rena behovens stil, alltså stilnaturlighet som något som vuxit fram i samklang med människors vanor och behov,

⁶⁷ Asplund et al. *acceptera* s. 83

⁶⁸ *ibid.*

men det finns här även tecken på hur naturligheten här verkar vara ett eget, fast, ideal. Standarden ska likna ”den naturliga typen” - alltså är utformningen av denna naturliga typ i någon mån stabil, för att produktionen ska kunna anpassas till den. Samtidigt menar författarna att det är viktigt att standarden ska hållas levande.

Detta skulle kunna tolkas som ett försök att finna en medelväg mellan att argumentera för industrialiserande processer i hem och bruksvaror, och samtidigt bemöta den kritik som hävdar att funktionalisterna försöker göra hem och människa till maskin. Med den naturliga typbildningen som förebild kan författarna etablera en medelväg i vilken de ekonomiska behoven av standardiserade varor syntetiseras med en historisk tradition. Genom historieskrivningen som hävdar att likheter människor emellan alltid vägt tyngre än skillnader kan författarna argumentera emot den eklektiska tendens de vänder sig emot i samtiden.⁶⁹ Att söka gemensamhetsformer blir ett ärligare, mer naturligt, sätt att förhålla sig till behoven. Detta ska få samtidens människor att inse att individualism i relation till bostadsvanor är en idé som saknar motsvarighet i verkligheten. De massproducerande processerna som berör hemmet kommer inte att fråntaga människorna deras personligheter, menar författarna, eftersom de massproducerade varorna på ett sant sätt förhåller sig till de naturliga typerna. Därmed står de i bättre korrelation till de gemensamma behoven och vanorna än de inbillade individuella smakvalen som författarna kritiserar allmänheten för att nära. Eftersom de flesta människor lever likartat utformade liv menar författarna att ”standardiseringen av hus och bohag är genomförbar i den mån vi har ’standardiserade’ bostadsvanor eller lätt kan underordna oss nya sådana.”⁷⁰

Den naturliga typbildningen används även på andra sätt för att motverka samtidens stilblandning. Författarna menar att varje ”kulturepok” hade praktiker, kulturella, yrkesmässiga och lokala traditioner, som bidrog till en kulturell enhetlighet, men där ”typvalet⁷¹ var starkt begränsat”.⁷² I den moderna byggnadskonsten, menar författarna, finns ingen enhetlig tradition att stå på, istället är samtidsmänniskan lämnad att godtyckligt välja och vraka mellan äldre tiders dekorationer och stilar, utan ärlig koppling till tidens uttryck eller behov.⁷³ Genom att medvetet söka gemensamhetsformer ska en kombination av äldre tiders naturliga typbildning och standardiseringen som den moderna

⁶⁹ Asplund et al. *acceptera* s. 83

⁷⁰ *ibid.*

⁷¹ Ordet *typval* kan i *acceptera* tolkas som det urval i stilar som en viss epok och ett visst rum eller plats erbjuder människor att välja mellan. Författarna hävdar t.ex. att specifika yrkes-, stil-, och ortstraditioner gav upphov till färre möjliga personliga stiluttryck i historiska samhällen än i samtiden. Se exv. Asplund et al. *Acceptera* s.83

⁷² Asplund et al. *acceptera* s. 83

⁷³ *ibid.*

ekonomin kräver uppnå en stil som är fulländad, som kan produceras i tillräcklig mängd, till låg kostnad samt under goda förutsättningar för framställningen.⁷⁴

Naturlighetsbegreppet i relation till stilutveckling står alltså i direkt korrelation till samhällliga och historiska förutsättningar, enligt författarna till *acceptera*. Detta betyder att naturlighetsbegreppet här kan kopplas till betydelsen ”som finns i eller uppkommer ur den ursprungliga, omgivande verkligheten enl. dess inneboende lagar; om föremål och företeelser som inte framställts el. föreskrivits av människor”.⁷⁵ Synen på den naturliga typbildningen, samt dess motsvarighet i det massproducerande samhället, gör att slutsatsen kan dras att stil utvecklas genom praktiker och livsstil snarare än kreativitet eller frihet, vilket i sin tur gör att stilbildningen utifrån naturlighetsbegreppet i *acceptera* blir deterministisk utifrån vilka materiella förutsättningar som råder på en specifik plats under en specifik epok.

2.2.2.2 Att låta hemmet växa fram

Den deterministiska synen på stil kan förklara författarnas återkommande argument kring ärlighet i relation till behov för att den rätta stilen och inredningen ska uppnås - om den rätta stilen redan finns inbäddad i tidens krav, (som med den naturliga typbildningen ovan) - är det snarare en fråga om insikt och ärlighet till sin omgivning än estetisk utveckling som ska driva stilen framåt. På samma sätt som med produktionsvaran, menar författarna att inredningskulturen ska fokusera mindre på idén om det personliga uttrycket och illusionen av individualitet eftersom denna inte speglas av något ärligt och sant, vare sig i kreativt uttryck eller i funktion. De som har råd uppmanas att köpa hantverksmässigt skapade möbler för att ”gynna det goda hantverket”⁷⁶, men majoriteten ska acceptera användandet av industrimöbler som anpassats det hemliv som faktiskt levs. Den dekorativa men massproducerade inredningen mellan industrivaran och hantverket kallar författarna för ”kvasikonstnärlig imitationsvara”.⁷⁷ Deras stilideologi motsätter sig dessa imitationer, eftersom de saknar motsvarighet i de gemensamhetsformer som ska ge upphov till samtidens typbildning.

Enligt författarnas ideologi saknas fog för att människor uppfattar sig behöva dekorativa, ineffektiva möbler, eftersom ingenting ”i tiden” svarar för dessa ting. De menar att missuppfattningen gör att människor imiterar andras stil utan anledning, varpå äldre tiders

⁷⁴ Asplund et al. *acceptera* s. 83

⁷⁵ Naturlig *Svenska akademins ordbok* <https://svenska.se/tre/?sok=naturlig&pz=1> (Hämtad: 2024-05-14)

⁷⁶ Asplund et al. *acceptera* s. 102

⁷⁷ *ibid.*

uppfattningar om hemmet lever vidare, och de stilblandningar författarna vänder sig emot förstärks. Istället ska hemmets karaktär och stil växa fram ”naturligt och äkta”.⁷⁸

Eftersom stilens förutsättningar ligger inbäddade i de praktiker som finns hos människor i samhället, finns det alltså endast en stilmässig konsekvens av det moderna samhället - den funktionalistiska. Folk behöver bara övertygas om att detta är den sanna stilen, och sluta köpa inredningsföremål i ”representativt syfte” eftersom det leder till ”förkonstling istället för naturlighet”.⁷⁹

2.2.2.3 Att frambesvärja stilen

I linje med ovan nämnda stildeterminism förekommer naturlighetsbegreppet i *acceptera* även i försök att övertyga om hur människor egentligen vill ha det, och inte bara som ett begrepp som beskriver konsekvenser av historiska förlopp.⁸⁰ Detta fixerade naturlighetsbegrepp används bland annat när författarna argumenterar för att radhuset är en ”naturlig typ”:⁸¹

Kärleken till idealet, stugan, var dock länge så stor, att vi glatt offrade denna möjlighet för att kunna bibehålla urtypens slutenhet, en gång motiverad av höga glaspris och rädsla för stigman samt bristande kunskap i hygieniska ting. Samma är väl orsaken till att en så ekonomisk och naturlig typ för ett eget hem som radhuset hos oss mött ett så kompakt motstånd. Radhuset fyller kravet på en egen bostad med en plats i det fria. Det giver samma möjlighet som det friliggande egna hemmet till en klar differentiering av planen i en ekonomi och sällskapsavdelning i bottenvåningen och en sovrumsvåning i övervåningen.⁸²

Naturlig stil baseras här på ett på förhand föreskrivet ideal för hur förstäderna ska bebos på det bästa sättet. Här uppstår inte den naturliga bostaden som ett direkt svar på människors livsstil, eftersom det finns en tydligt uttryckt typ som passar den funktionalistiska ideologin - radhuset. Det räcker här inte att bostaden utförs på ett sätt som passar livsstil, som lever upp till krav på hygien, öppenhet, rörlighet och den moderna människans behov. Detta vittnar i sin tur om en del av den tvetydighet i relation till hur stilen ska utvecklas på ett naturligt sätt enligt *acceptera*. En del av stilen i hemmet ska utvecklas ”naturligt och äkta”⁸³ medan andra delar kopplas till typbildningen, i vilken människors levnadssätt inte tycks ha någon särskild agens.

⁷⁸ Asplund et al. *acceptera* s. 102

⁷⁹ *ibid.* s. 122

⁸⁰ Se bla. a 2.1.1

⁸¹ Asplund et al. *acceptera* s. 78

⁸² *ibid.* s. 178.

⁸³ *ibid.* s.102

Den funktionalistiska ideologins fokus på behov till trots finns det flera ytterligare exempel på där människors livsstil enligt författarna till *acceptera* inte inverkar på stilen, utan att det istället rör sig om en *naturlig utveckling*, som har sin gång oavsett vad individer gör eller tycker. Denna syn på en naturlig stil som något som finns inbäddat i tiden visas till exempel när författarna avhandlar sin kritik mot idén om en ”nationell stil” - de menar att konservativa hävdar att en mer utbredd funktionalistisk arkitektur skulle hota den arkitektur som ger uttryck för en nationalsjäl, något som antas vara attraktivt för turister. Författarna menar i sin tur att det som kan uppfattas som nationellt, som ett kulturarv, är av godo endast då det genomförts ”omedvetet”, eftersom ”det framforcerade, avsiktliga, påsmetade nationella, är ett ont”.⁸⁴ Den rätta byggnadskonsten rör sig alltså otvunget framåt, och förhåller sig fritt till omgärdande ideal, som nationalidealet, utan att låta sig tvingas in i eller ut ur dessa former. Författarna skriver vidare: ”Vi kan icke frambesvärja den nationella blomman ur jorden. Vår byggnadskonst söker sig bara fram mot sitt naturliga mål, den har ingen affär i kikaren,(...) souvenirer för turisterna kommer den ej vid.”⁸⁵ Denna stilutveckling beror alltså inte på vanor, istället det tycks vara tidens själva gång som driver fram en naturlig stil.

Sammanfattningsvis kan det sägas att naturlighetsbegreppet i relation till stil och dess utveckling inkluderar betydelser som både kan kopplas till människan och hennes sätt att föra sig, och samtidigt till en mer obemärkt anda i tiden som ska släppas fram. I synen på naturlig stil pekar författarna på flera exempel när människors vanor och preferenser inte har med stilen utveckling att göra - den naturliga typbildningen och dess kopplingar till samtida massproduktion och synen på radhuset som en naturlig typ för att leva i är exempel på detta. Naturlighetsbegreppet i relation till stil kan alltså kopplas till *acceptera*:s övergripande tes: den funktionalistiska ideologin ligger framför ögonen på ett förnekande samhälle, som måste öppna ögonen och acceptera vad de ser.

2.2.3 Naturlighet och kultursyn

2.2.3.1 Att upprätthålla samstämmigheten

Efter att ha etablerat hur naturlighetsbegreppet används i relation till *människosyn* och *stil*, kan resultatet från dessa syntetiseras, och en analys av naturlighetsbegreppets inverkan på *kulturen* blir möjlig. Analyskategorin *kultur* kastar ljus på hur naturlighetsbegreppet används för att lyfta

⁸⁴ Asplund et al. *acceptera* s. 178

⁸⁵ *ibid.*

fram författarnas åsikter om stilen som en helhet, byggd i samstämmighet med så stor del av samhället som möjligt på en viss plats i en viss tid. Det finns i *acceptera* ett genomgripande antagande att varje epok är ett kärl som rymmer majoriteten av händelseförloppen, samtidigt som kulturell samstämmighet uppstår. Många argument i manifestet bygger på detta grundantagande, men kan bland annat exemplifieras med ett citat från stycket med titeln *Byggnadskonsten som en del av den allmänna kulturen*, där författarna skriver ”Renässansens praktfulla platsarkitektur motsvarandes av samma prakt och glans i livet därinom, i dräkter och bohag”.⁸⁶ Utifrån detta kan det förstås att varje liten beståndsdel av den större kulturen kan användas för att säga något om den större epoken, enligt budskapet i manifestet.

De kulturella epokenas betydelse för författarna kan också kasta ljus på deras kritik mot blandning av olika tiders stilistiska element. En tids stil, menar författarna, motsvarar livsstilen som förs i epoken, och den kulturella enhetligheten som detta ger upphov till är viktig att uppmärksamma och ge aktning om.⁸⁷ Det är ett misstag att låta sig inspireras av äldre tiders arkitektur, eftersom denna inte representerar livet som förs i samhället längre. Författarna skriver:

Vi har burit på för mycket reminiscenser från gamla arkitekturepoker, vi har bläddrat för mycket i vackra gamla verk, Svecia Antiqua, Rome Moderne, Gamla svenska städer. Vi har låtit oss förledas att tro att vi genom att utgå ifrån vacker och stämningsmättad arkitektur skulle nå samma estetiska värden på en nybyggnad. Verkligheten har dementerat denna tro.⁸⁸

Dikotomin mellan nutiden och dåtiden blir återigen ett viktigt tema utifrån användningen av naturlighetsbegreppet, eftersom vad som anses som rätt och naturligt av författarna på många sätt bygger på en temporalitet, där nutidens modernitet uppkommer i dikotomi med dåtiden.

2.2.3.2 Att förhålla sig till rummet i tiden

Även om författarna menar att äldre tiders byggnadskonst kan ha ett egenvärde, så finns detta egenvärde endast utifrån förutsättningen att den ”aktiveras” av tidens människor, deras förutsättningar och behov. Grundantagandet är dock, vilket framkommer i citatet, att det inte finns kvarstående inneboende värden i en viss stil, efter att dess epok är slut. Dessutom menar författarna att de försök att inspireras av äldre tiders arkitektur i själva verket har en starkare koppling till den egna samtiden, än till den gångna epoken. De skriver:

⁸⁶ Asplund et al. *acceptera* s. 150

⁸⁷ Se exv. *ibid.* s. 151

⁸⁸ *ibid.* s. 157

Det är inte en tillfällighet att intresset för Vasatidens arkitektur avlöstes av intresset för 1600- och 1700-talens arkitektur, för nyantikens och 1800-talet och att dessa stilformer efterträts av den moderna arkitekturen. Det är en följdriktig utveckling, baserad på att varje nyupptagna stilform givit större möjligheter än den gamla att tillgodose det allt starkare kravet på klarhet och naturlig tidsenlighet i planläggning och uppbyggnad, att sätta god form på en ny tids nya behov och nya konstruktionsmetoder. Formen har utan tvivel sakta men säkert närmat sig det naturliga uttrycket för innehållet. (...) Övergången till den moderna arkitekturen är naturlig och följdriktig.⁸⁹

Med andra ord har allt naturligt stiluttryck en koppling till den tid de äger rum i. I linje med denna syn på naturlig stil som ett svar på en helhetskultur, påverkas även arkitektens agens. Byggnadens utformning blir inte främst en fråga om arkitekten som konstnär, utan i dennes roll ligger snarare att översätta kulturens innehåll till byggnadens funktion. Detta går i linje med författarnas uppfattning att arkitekturen ska sträva efter att låta ändamålet, och bara ändamålet i sig själv, uttrycka formen på byggnaden.⁹⁰ På detta sätt ska speglingen mellan epokens säregna drag och dess stiluttryck vara total. I och med detta blir arkitekten snarare ett verktyg, en uttolkare, än ett konstnärligt subjekt eftersom målet blir att så sömlöst som möjligt kanalisera tidens anda.

Återigen uppkommer en tvetydighet i relation till den naturliga arkitekturen. Detta eftersom tidens behov ska uttryckas ärligt, samtidigt som den moderna arkitekturen beskrivs som ”naturlig och följdriktig”, en beskrivning som snarast kan kopplas till naturlighet i betydelsen som ”uppkommer ur den ursprungliga, omgivande verkligheten enligt dess inneboende lagar”.⁹¹ Vilken del av utvecklingen som arkitekten samt människors livsstil faktiskt har agens över verkar tvetydigt.

Att kulturepokernas stilelement ska vara samstämmiga gör även att det inte bara är den moderna arkitekturen som är god och naturlig, äldre tiders arkitektur har också haft denna samstämmighet, och därmed i någon mån varit naturliga. Detta kan tyckas motsägelsefullt med tanke på den framstegstanke som författarna ger uttryck för när naturlighetsbegreppet kopplas till en modern människa, och visar därför på ytterligare en aspekt av naturlighetsbegreppets användning. Författarna skriver: ”Den självklara formen, som vi förut talat om, det naturliga sammanhanget mellan innehåll och form är utmärkande för all gammal god arkitektur - den är icke en upptäckt av vår tid”.⁹² Vad denna historiska arkitektur kan användas till är dock begränsat; det är endast för att

⁸⁹ Asplund et al. *acceptera* s. 157

⁹⁰ *ibid.*

⁹¹ Naturlig *Svenska akademins ordbok* <https://svenska.se/tre/?sok=naturlig&pz=1> (Hämtad: 2024 05 08)

⁹² Asplund et al. *acceptera* s. 153

utreda sambandet mellan stil, kultur och epok detta kan göras,⁹³ deras stilelement inte ska kopieras. Det antyder också ett antagande hos författarna att det alltid funnits likhetstecken mellan livsstil, kultur och en (arkitektur)stil, eftersom givet att äldre tiders kulturer haft samma ”naturliga sammanhang mellan innehåll och form”, har också förhållandet mellan behov och stil varit detsamma. Det kan alltså hävdas att författarna menar att all⁹⁴ arkitektur också i historien varit funktionalistisk, eftersom formen alltid följt funktionen.

2.3 Anspråk på kännedom om det naturliga

Användandet av naturlighetsbegreppet i relation till stilideologi gör att det blir relevant att analysera konsekvenser av argumentationen ur ett maktperspektiv. Vem som får möjlighet att uttala sig om innebörden i naturlighet, och utifrån vilka ideal detta förväntas införlivas påverkar budskapet i

Bild ur *acceptera* s. 105

acceptera. För att införliva en stilideologi som går i linje med funktionalismens grundtes *form follows funktion* behövs en agenter och mottagare; vilka behov får plats, vems behov är dessa och vilka maktstrukturer påverkar stilens estetiska uttryck? Nedan analyseras manifestets naturlighetsbegrepp utifrån frågeställningen ”vilka maktdimensioner kan ett anspråk på vetande om naturlighet vittna om i *acceptera*?”.

I manifestet riktar sig författarna främst till arbetarklassen och medelklassen, eftersom bostadsbristen drabbat dessa klasser hårdast, samtidigt som författarna menar att det finns en konservatism i människors bostadsvanor, och att denna är mer utbredd i arbetarklassen.⁹⁵ De noterar att arbetarklassen under de senaste 30 åren fått helt nya förutsättningar för möjligheten till egen bostad, men att denna samhällsgrupp fortfarande, i högre grad än medelklassen, tenderar att ”nöja sig” med mindre och mer illa anpassade bostäder. Författarna liknar till och med synen på hemmet vid religion som ”det område där utvecklingen går som långsammast”.⁹⁶ Förändringen mot bättre

⁹³ Asplund et al. *acceptera* s. 150

⁹⁴ Naturlighet i andra epoker än den egna återser författarna i all historisk tid utom 1800-talet, då de hävdar att arkitektur och praktiskt form under 1800-talet skildes från varandra, vilket ledde till minskad naturlighet under epoken. Se exv. Asplund et al. s. 153

⁹⁵ Asplund et al. *acceptera* s. 41

⁹⁶ *ibid.*

anpassade bostäder för arbetar- och medelklassen ska också drivas av åttatimmars-arbetsdagens större krav på hemmet som en plats för rekreation.⁹⁷

2.3.2 Att bygga för familjen

Den primära entiteten som bostadssatsningar ska anpassas för är familjen. Detta ser författarna inte som ett skäl att hålla kvar i konservativa byggnadsvanor. Istället förväntar sig författarna ett nära förestående paradigmskifte inom hur familjen kommer att vara uppbyggd, och därmed vad den kommer ha för behov. ”[E]n helt ny familjetyp kommer att utvecklas” skriver författarna,⁹⁸ vilket motiveras med det ”herravälde över prokreationen” som preventivmedlens intåg ska möjliggöra.⁹⁹ Till skillnad från under sekelskiftet 1900 då trångboddhet och stort antal barn per familj gjorde att människor i stor mån tvingades dela hem med andra familjer, ska nu fler familjer kunna bo i egna bostäder.¹⁰⁰ Preventivmedlen ska göra att färre oönskade barn föds, vilket i sin tur ska medföra att barnens uppfattade individuella värde ökar, samtidigt som modern får friheten att arbeta utanför hemmet.¹⁰¹ Hon ska dessutom ska befrias från uppgiften att uppfostra barnen, och istället kunna förvärvsarbeta.

Idén bygger på författarnas uppfattning att ”vi lever på övergången till ett nytt stadium”,¹⁰² (något som kan kopplas till modernitetsuppfattning Wiklund ser i *acceptera:s radikala budskap*)¹⁰³ Den nya tiden ska ge upphov till nya koncept för boendet. Med förebilder från USA och Ryssland lyfter författarna fram de konceptuella ”familjehotellen”, där familjernas behov och förutsättningar till fullo avgjort utformandet av bostaden. Här förverkligas idén om den nya familjetypen, eftersom båda föräldrarna kan förvärvsarbeta medan utbildad personal arbetar med husets alla barn i en gemensam ”spädbarnskrubba” eller i ”lekstugor”.¹⁰⁴ Uppfostran effektiviseras på detta sätt enligt författarna, eftersom de menar att strategin ”mången gång garantera barnen en bättre tillsyn än ett hem, där modern nödgas överlämna uppsikten över de minsta till äldre syskon, grannfrun eller

⁹⁷ Asplund et al. *acceptera* s. 41

⁹⁸ *ibid.* s. 44

⁹⁹ *ibid.*

¹⁰⁰ *ibid.* s. 41

¹⁰¹ *ibid.* s. 44

¹⁰² Asplund et al. *acceptera* s. 44.

¹⁰³ Martin Wiklund, *Modernitet i Svenska begreppshistorier*, s. 401

¹⁰⁴ Asplund et al. *acceptera* s. 73

annan därtill kanske föga lämpad person”.¹⁰⁵ Kollektiviseringen genomsyrar här även andra delar av hushållsarbetet, och tvätt och matlagning kan såväl som barnpassningen, skötas centraliserat.

Även i byggnationen av enfamiljsbostaden påverkas utformningen av synen på en nära förestående ny familjetyp. Exempelvis menar författarna att hemarbetet ska minimeras när alltmer mat äts i färdiglagat skick, vilket ska göra att köket blir mindre,¹⁰⁶ när kvinnan lämnar hemarbetet för förvärvsarbetet. Kökets minskade omfång baseras på förändrad tidfördelning mellan hem och arbete, samtidigt som författarna menar att det finns en sundhetsaspekt av att minska köket, då barnen hindras att vistas i det ohygieniska köket med modern. De menar att gasspisen gör att ”luften där blir alltid kvav och osund”¹⁰⁷. Istället ska barnen vistas i vardagsrummet. Detta kan i sin tur kopplas till den kritik som *acceptera* för mot äldre tiders finrum, vilka författarna hävdar att den nya generationen starkt vänder sig emot. Istället för att hålla liv i den tradition enligt vilken bostadens största rum står orört, menar författaren att alla kvadratmeter ska användas. Författarna kritiserar äldre tiders finrum när de skriver: ”[Salongen] inrymde en del bekväma, oftast sidenklädda sittmöbler, väl dolda under överdrag av bomullstyg, dessutom hade man tusen små onyttiga ting, som kvinnorna ödde mycken tid på att hålla dammfria”.¹⁰⁸ För den moderna människotypen som antas hålla ett naturligt samband mellan hem och livsstil passar inte denna föråldrade användning av kök respektive vardagsrum.

2.3.3 Att reformera hemarbetet

I linje med det sätt som författarna menar att den nya tidens barn ska uppfostras av professionella och den nya tidens mat i högre grad ska vara hel- och halvfabrikat blir det tydligt att budskapet är att hemmets sysslor allt mer ska industrialiseras ut i samhället, och lämna hemmet hygieniskt, rent och öppet för rekreation. Författarna beskriver först det nutida förhållandet i hemmet: ”Hemmet är inte bara ett hem utan lika mycket en verkstad, där husmodern gör hushållsarbetet som ett hem fordrar”,¹⁰⁹ och fortsätter genom att i svepande ordalag beskriva uppgifterna som att ”de tre huvudområdena inom hushållsarbetet är matlagning och därmed sammanhängande sysslor, klädsömnad och lagning, städning och tvätt”,¹¹⁰ varpå de argumenterar för att var och en av dessa

¹⁰⁵ Asplund et al. *acceptera* s. 73

¹⁰⁶ *ibid* s. 67

¹⁰⁷ *ibid*.

¹⁰⁸ *ibid*. s. 61

¹⁰⁹ Asplund et al. *acceptera* s. 41

¹¹⁰ *ibid*.

områden är på väg att lämna bostaden. Författarna menar att detta hemarbete är tidsödande, och lika gärna kan tas över av industrins ”labour-saving”-rörelse, vilken producerar billiga varor som tidigare skapades för hand i hemmen.¹¹¹ Hemmafrurollen är inte längre det mest effektiva sättet att uppfylla familjens vardagsbehov, något som skiljer den moderna familjesituationen från historiska förhållanden. Författarna lyfter upp skillnaden mot ”bondesamhället”, då de anser att ”familjen icke blott var en social utan även ekonomisk enhet”, där även kvinnans roll genererade ekonomiskt kapital, till skillnad från den samtida hemmafrun. På detta sätt finns det i *acceptera* ett antagande att kvinnorollen genom den funktionalistiska arkitekturen kan effektiviseras, eftersom hemmafrun varken nödvändigtvis är den bäst lämpade att uppfostra barn, eller bidrar med tillräckligt ekonomiskt kapital för att hemarbete ska kunna motiveras.

Utifrån författarnas presentation av vilka funktioner som anses viktigast i hemmet kan alltså uppfattningen att en traditionellt feminin roll inte finns representerad i ett funktionalistiskt hem skönjas. Hemmafruns tidigare sysselsättningar, som omhändertagandet av barn, städning, tvätt och sömning är alla aspekter av hemlivet som enligt deras stilideologi ska lämna hemmet.¹¹² I alla aspekter ska hemmet som en plats för (själv)hushåll reformeras till hemmet som en plats för så effektiv vila och rekreation som möjligt. För att ge uttryck för dessa uppfattningar använder författarna samma typ av argument som diskuteras i 2.2.3.1 *Att upprätthålla samstämmigheten*, eftersom de menar att det saknas överensstämmelse mellan det moderna samhället och hemarbetets utformning. Författarna skriver att: ”arbetet i ett hem för närvarande är en blandning av gammalt och nytt med stillastående, framåtskridande och tillbakagång om varandra”,¹¹³ och syftar på att trots att stora delar av hemmafruns uppgifter löses genom att tjänsterna utförs maskinellt, har bostadsbyggandet ännu inte anpassats efter dessa nya förutsättningar.

2.3.4 Att inte ornamentera

Att kvinnorollen ska reformeras samtidigt som stilen ska bli funktionellt inriktad kan inte sägas vara en slump. Arkitekturhistorikern- och teoretikern Beatriz Colomina har pekat på hur det var vanligt bland framstående modernister att koppla effektivitet och manlighet till modernitet, medan

¹¹¹ Asplund et al. *acceptera* s. 43

¹¹² *ibid.* s. 41-43

¹¹³ Adolf Loos (1870-1933) är i arkitekturhistorien ansedd vara en av modernismens pionjärer trots att hans förhållande till moderniteten var komplext. För Loos var skillnaden mellan konst och bruksföremål viktig, där bruksföremålet skulle skapas i så tätt samklang med sin funktion som möjligt, utan att sträva efter konstnärligt uttryck. Loos uppfattade uppfinnandet av nya ornament som ett degenerationstecken. Källa: Eva Eriksson, *Sekelskiftet 1900: Österrike Tyskland och Norden* (s.215-241) i Claes Caldenby & Erik Nygaard (red) : *Arkitekturteoriernas historia*, Stockholm: Formas 2011, s 224.

det som ska lämnas i det förflutna, det vill säga bl.a ornament och dekorationer, kopplades till kvinnlighet och ”primitiva folk”, vilka på detta sätt sågs som antiteser till modernitet och framsteg. Colomina citerar Loos¹¹⁴ och skriver ”ornament at the service of woman will last forever... The ornament for women... answers, at bottom, that of the savage; it has an erotic meaning’. The ornament, which for ‘the child, the Papuan and the woman’ is a ‘natural phenomenon’ for modern man is a ‘symptom of degeneration’ (...) The main target of Loos’ attack becomes the effeminate architect, ‘the decorator’”.¹¹⁵ Idéerna Colomina ser hos Loos uttrycks inte lika explicit av författarna till *acceptera*, men liknande estetiska ideal genomsyrar manifestet. För att kontextualisera blir författarnas beskrivning av vardagsrummets utformning, funktion och historik åter relevant. De beskriver hur hem i borgerligheten såväl som i arbetarklassen prioriterade att ha ett oanvänt rum vars syfte endast uppfylldes till fullo vid högtider. I dessa rum beskriver författarna hur det fanns ett överflöd av ”onyttiga ting”, vilka de uppfattar att kvinnorna ödslade evig tid på att hålla rena.¹¹⁶

Det som associeras med det kvinnliga, både i form av funktioner (hemarbetet) och estetiken (färr ornament, färr dekorationer) placeras genom författarnas historieskrivning i det förflutna, och anses inte ha en plats i den moderna stilideologin. Kulturanthropologen Sherry Ortner har beskrivit dikotomin mellan vad som associeras med *kvinnan* och *mannen* som att kvinnan i majoriteten av världens kulturer associerats med vad kulturen nedvärderar.¹¹⁷ Detta står i direkt koppling både med Colominas analys av Loos och med den koppling författarna till *acceptera* gör mellan äldre tiders dekorationer och kvinnan. Ortner grundlade teorin att i (det västerländska) samhället är dikotomierna natur-kultur och kvinna-man¹¹⁸ förbundna med varandra. Kvinnan uppfattas som närmare associerad med *naturen*, och Ortner refererar till Beauvoirs analys att detta förhållande beror på kvinnans reproduktiva roll i mänskligheten.¹¹⁹ Detta medan *kulturen* möjliggör transcendens av det mänskligt naturtillståndet genom att vara uttrycket för, och kunna utveckla, det mänskliga medvetandet. Kulturen beskriver Ortner som ett övervinnande av naturen eftersom

¹¹⁴ Eva Eriksson, *Sekelskiftet 1900: Österrike Tyskland och Norden* s. 224

¹¹⁵ Beatriz Colomina, *Privacy and publicity* Cambridge, Massachusetts: MIT press 1996, s. 38

¹¹⁶ Asplund et al. *acceptera* s. 61

¹¹⁷ Sherry B. Ortner, Is female to male as nature is to culture? *Feminist studies* vol. 1 no. 2 1972 s. 5-31, s. 10-13

¹¹⁸ Not: Ingen av dessa kategorier är uttömmande men kan användas som analysverktyg, särskilt för att genom Ortners teori kasta ljus på en mindre diskuterad del av *acceptera*s budskap. Ortner påpekar själv att dikotomin natur - kultur i sig är en mänsklig uppfinning vilken används för att kunna diskutera mänskliga tendenser att övervinna och reglera naturen. På samma sätt är dikotomin kvinna-man uppfunnen och inte heltäckande eller universell.

¹¹⁹ Sherry B. Ortner, Is female to male as nature is to culture? s. 10-13

medvetandet genom denna utveckling får makten över mänsklighetens primala aspekter. På sätt och vis är det detta som sker i *acceptera*, då författarna skisserar ut framtiden för arkitekturen. Den intellektualiserande kulturen kommer genom funktionalismens upphöjande av arkitekturen som svar på behov frigöra den moderna människan från äldre tiders arv. I samma veva blir den traditionella mansrollen synonym med den moderna människan i *acceptera*, precis som Colomina pekade på att den blir hos Loos,¹²⁰ eftersom författarna vill bryta upp likhetstecknet mellan kvinnligheten och hemmafrulivet. I den moderna tiden ska kvinnan bidra till familjen som social enhet¹²¹ istället för som ekonomisk. Vägen in i moderniteten går via att hemmafruns uppgifter tas över av konsumtionssamhället, och att kvinnorna upptas i samma moderna värld som de förvärvsarbete (urbana) männen. I linje med Ortners natur-kultur-dikotomi skulle det här kunna hävdas att den funktionalistiska ideologin ger uttryck för en kulturens framfart som tar makten över en tillvaro som anses för primitiv.

Sammanfattningsvis kan det sägas att anspråket på naturlighet i *acceptera* i förlängningen påverkar stilideologins maktanspråk både praktiskt och ideologiskt. Dels ska den faktiska kvinnorollen reformeras i det moderna samhället, vilket står i korrelation med bostadens utformning i form av bland annat hur stort köket behöver vara och hur mycket utrymme det behöver finnas för hemarbete. Samtidigt går det att förstå författarnas argumentation som ett symptom på de strukturer som associerat *kvinnan* med primitivitet och *natur*, medan mannen med ett modernt ideal, med *kultur*.

2.4 Naturlighet och dess motsats

De slutsatser som kan dras såhär långt i analysen gör att vi nu kommit fram till ett stadiet där vi kan analysera motsatsförhållanden som användandet av naturlighetsbegreppet i *acceptera* ger upphov till. Att naturlighet i betydelsen fri från konstlade spärrar och hämningar, samt i betydelsen naturligt uppkommande ur omgivande omständigheter, är ideal som författarna till *acceptera* vill att arkitekturen ska leva upp till har omtalats i ovanstående kapitel. Men vilka implicita exempel på *onaturalighet* kan manifestet vittna om, och hur kan dessa kontextualiseras?

¹²⁰ Beatriz Colomina, *Privacy and publicity* s. 38

¹²¹ Asplund et al. *acceptera* s. 42

2.4.2 Att blanda stilar

Den kanske främsta onaturligheten, enligt författarna till *acceptera*, är den blandningen av olika epokers stilar (även diskuterad i 2.1.3.2 *Att förhålla sig till rummet i tiden*). Stilblandning kopplas av författarna ofta till *falskhet* och *osundhet*, samt som något hemmahörande i en äldre tid.¹²² Det går inte i linje med naturlighetsbegreppets användning att låta inredningsstilen styras av förutfattade meningar om vad som är skönt. Bara för att något är dekorativt enligt en ytlig, kortsiktig stiluppfattning är det inte skönt, ”även om det för stunden kan blända”.¹²³ Detta ger uttryck för uppfattningen att det inte är naturligt

för samtidsmänniskan att leva i en kuliss av blandade tidsepoker. Inte heller går det i linje med författarnas naturlighetsbegrepp att ge sken av ett ”välstånd som ej finns”.¹²⁴ På samma sätt som diskuteras i i 2.1.1.1 *Att vara fri från hämningar*, finns det kopplingar mellan naturlighet och ärlighet, enligt vilken den rätta stilen inte kan uppkomma ur önskan att ge sken av ett visst socialt stånd eller klasstillhörighet. Samtidigt menar författarna att denna onaturliga instinkt - att ikläda hemmet representativa funktioner - inte ligger lika nära till hands för nutidsmänniskan som för äldre tiders människor. *Onaturlighet* kan därmed kopplas till beteenden och stiluppfattningar ur historien, medan naturlighet kopplas till den moderna människan. Onaturlighet har alltså en temporal aspekt, och är inte ett ideal som kan skiljas från tiden.

Synen på ornament och dekorationer i *acceptera* är nära sammankopplat med vad som inte ses som naturligt. För förståelse av författarnas uppfattningar kan kopplingar blir Beatriz Colominas analys av Adolf Loos syn på dekorationer återigen relevant. Hon menar att Loos, förutom att koppla ornament till kvinnlighet och degeneration, även uppfattar dem som något som kommodifierar

¹²² se exv. Asplund et al. *acceptera* s. 102

¹²³ *ibid.* s. 103

¹²⁴ *ibid.* s. 62

konsten, och ser därför ornament som något av människan uppfunnit,¹²⁵ något syntetiskt. Colomina menar att när arkitekturen upptas i ett ”handelsvarornas universum”, så ”förstörs dess möjlighet till transcendens”.¹²⁶ Liknande kritiska uppfattningar om det syntetiska återfinns hos författarna till *acceptera*, på grund av deras kritik mot påklustrade estetiska element. I och med ambitionen att uppdatera arkitekturen till den moderna tidens ideal, kan tyder författarnas åsikter också på liknande ambitioner till transcendens av utgångsläget, exempelvis när de skriver att de motiveras av ”viljan att inspireras av [tidens] ljusa sidor, dess bländande tekniska uppfinningar”.¹²⁷

2.4.3 Att locka med ornament

Författarna till *acceptera* resonerar också uttryckligen kring bostaden som en handelsvara, och förhållandet mellan spekualktionsbyggaren, konsumenten och arkitekten. På samma sätt som Loos vänder de sig emot överdådiga, sirliga dekorationer med ”falska”¹²⁸ uttryck. Författarna har dock ett mer pragmatiskt ingångssätt än det Colomina pekar ut hos Loos - de vänder sig inte direkt emot att bostaden kommodifieras utan menar att försäljning och spekulation är en del av det moderna byggandet som arkitekturen ska förhålla sig till och bejaka. Det författarna kritiserar är dekorationer som ett sätt att förfalska, locka och övertyga om ett personligt uttryck, när detta egentligen saknas. En sirligt dekorerad fönsteromfattning är inte i sig stilideologiskt problematisk, så länge den är hantverksmässigt gjord och ger ärligt uttryck för ett kreativt hantverk, men eftersom så sällan är fallet och det i spekulationsbyggens fall snarare rör sig om en önskan att ge sken av att huset är byggt för en specifik personlighet utan att detta är fallet, blir det problematiskt för författarna. Här framkommer åter författarnas koppling mellan naturlighet och ärlighet, och mellan onaturlighet och falskhet.

¹²⁵ Beatriz Colomina, *Privacy and publicity* s. 43

¹²⁶ *ibid.*

¹²⁷ Asplund et al. *acceptera* s. 14

¹²⁸ *ibid.* s. 153

3. Resultat och diskussion

3.1 Att svara på frågan

Naturlighetsbegreppet i *acceptera* är mångfacetterat. Begreppets användning sammanfaller ofta med framhävande av den funktionalistiska stilideologin utifrån att form ska följa funktion.

Naturlighet kopplas ofta till tidsenlighet, vilket i sin tur kopplas till *en ny tid* och till modernitet.

Frågeställningen som rör *på vilket sätt* naturlighetsbegreppet används kan besvaras genom sättet på vilket författarna kopplar naturlighetsbegreppet till koncept den nya människan, en stiluttryck där epokers olika kulturer inte beblandas, samt hur naturlighet driver stilutveckling över tid genom den naturliga typbildningen.

De maktanspråk som uppfattningen om naturlighet i *acceptera* ger uttryck för inleds i första hand med grundantagandet att den funktionalistiska ideologin är så pass allomfattande att den kan göra anspråk på vetande om livets och hemmets alla delar. Vidare innebär naturlighetsbegreppets koppling till modernitetens massproducerande samhälle att den traditionellt kvinnliga rollen i hemmet får mindre fysiskt utrymme. Ytterligare en maktaspekt finns i författarnas kritiska inställning till dekorationer och ornament, då dessa har kopplats till både femininet och primitivitet. På detta sätt finns det tecken på att den funktionalistiska ideologin såsom den uttrycks i *acceptera* reflekterar estetiska maktstrukturer kopplade till dikotomierna man/kvinna och modern/primitiv.

Som svar på den tredje och slutliga frågeställningen ”På vilka sätt skapas ett motsatsförhållande i argumentationen som använder sig av *naturlighet*; vad räknas inte som naturligt enligt författarna?” kan det sägas att teman som behandlas i frågeställning 1 och 2 återkommer, då det som anses onaturligt inbegriper att uttrycka stil genom epokblandande element som inte på ett sant sätt uttrycker tidens behov, samt att att inreda på ett sätt som paraderar en social ställning man i själva verket inte har, istället för att uttrycka sina behov ärligt genom bostaden. I och med fokuset på ändamålsenlighet i *acceptera* framkommer det även att det är naturligt att vara effektiv, och onaturligt att vara effektiv, att ”öda tid”.

3.2 Att diskutera resultatet

Utifrån svaren på frågeställningarna bör också det faktum att naturlighetsbegreppets användning i manifestet också bär en mängd motsägelsefulla budskap diskuteras. Först och främst är det relevant att återknyta till det närliggande begreppet *natur* som behandlades i inledningsavsnittet, eftersom

naturalighet har en nära koppling till natur, samtidigt som naturalighet i *acceptera* ofta används för att markera en distans mellan nutidsmänniskan och dåtidsmänniskan för att signalera modernitet. Motsättningen mellan nutidens *naturalighet* och förmodad historisk primitivitet blir inte entydigt eftersom primitivetsbegreppet kan kopplas till det närliggande ursprunglighetsbegreppet,¹²⁹ vilket i sin tur har nära sammankoppling till begynnelse och härstamning.¹³⁰ Ursprung, begynnelse och härstamning är i sin tur inte heller långt ifrån konnotationer till natur, som kopplas till ”grundläggande egenskaper”¹³¹ och ”av naturen på ett naturligt sätt”.¹³² Här närmar vi oss åter naturalighetsbegreppet ”fri från konstlade spärrar och hämningar”,¹³³ och cirkeln sluts. Den begreppsliga kopplingen naturalighet - modernitet, och primitivitet - onaturlighet är med andra ord inte helt vattentät.

Naturalighetsbegreppet tvetydighet påverkar även det stilideologiska budskapet. Å ena sidan är den naturliga stilutvecklingen driven av en frihet från ”konstlade spärrar”,¹³⁴ där ett ärligt förhållningssätt till vilka behov som finns i ett hem ska styra utformningen. Här är naturaliteten nära sammankopplad med den faktiska naturen - ”grundläggande egenskaper” eller ”av naturen på ett naturligt sätt”. Å andra sidan används naturalighet som ett sätt att uttrycka ett på förhand formulerat ideal, exempelvis i argumentationen för radhuset som en *naturlig typ* att leva i (se exempelvis 2.1.2 *Stil* samt *acceptera* s.78). Det finns inte allmänna bevis eller fog för att radhuset skulle vara en mer naturlig bostadsform, alltså kan dessa användningar tolkas som att naturalighet är ett eget, stabilt, ideal. På detta sätt används begreppet för att motivera den funktionalistiska tanken, eftersom invånare i radhuset kan bo bekvämt och välplanerat på nära avstånd från staden, det är praktiskt då de inte kräver lika stora tomter som villor, och människor kan arbeta i staden, bo i radhuset och slippa lång pendling.¹³⁵ Detta blir ett konkret exempel på den glidning mellan naturalighetsbegreppet som något som länkas till människans faktiska *natur* (enligt definitionen ”fri från konstlade spärrar och hämningar”), och användningar som snarare är ideologiska argument där naturalighetsbegreppet ska ge tyngd till författarnas uppfattningar.

Kopplingen mellan den moderna människans tillstånd och karakteristik, och den stilideologi som författarna förespråkar är ofta närvarande i *acceptera* (nämnda koppling utreds bland annat i 2.2.1.1

¹²⁹ Primitiv *Svenska akademins ordbok*: <https://svenska.se/saol/?sok=primitiv&pz=4> (Hämtad: 2024-05-03)

¹³⁰ Ursprunglig *Svenska akademins ordbok*: <https://svenska.se/saol/?hv=lnr104911> (Hämtad: 2024-05-03)

¹³¹ Natur *Svenska akademins ordlista*: <https://svenska.se/saol/?hv=xnr239330,xnr459933> (Hämtad: 2024-05-03)

¹³² *ibid.*

¹³³ Naturlig *Svenska akademins ordbok*: <https://svenska.se/so/?sok=naturlig&pz=4> (Hämtad: 2024-05-03)

¹³⁴ Naturlig *Svenska akademins ordbok*: <https://svenska.se/tre/?sok=naturlig&pz=1> (Hämtad: 2024-05-14)

¹³⁵ Asplund et al. *acceptera* s. 78

Att vara fri från hämningar). Detta sätt att placera ett likhetstecken mellan den individuella människan och hennes kropp å ena sidan, och samhällets tillstånd och utformning å den andra, har påpekats som tendenser som fanns i den bredare debatten och diskursen i Sverige på 1930-talet. Bland annat Johannisson pekar på hur idén att storsamhällets hälsotillstånd är ett symptom på individernas är utbredd under perioden, samt hur den hygieniska diskursen på detta sätt genomborrar alla delar av samhällskroppen.¹³⁶ Det hygieniska, ändamålsinriktade, perspektivet applicerades enligt Johannisson på alla delar av livet och vardagen, varpå nya vanor etableras i individens liv, eftersom parallellen mellan den hälsosamma individen och den hälsosamma samhällskroppen var ständigt närvarande.¹³⁷

Den hygienistiska samhällsagendan Johannisson pekar på skulle också kunna kopplas till dikotomin naturlig och modern å ena sidan, och onaturlig och primitiv å den andra, som författarna använder som ett sätt att hävda modernitet i sitt budskap. Att förändra sätt att äta, bo, tvätta, hosta, uppfostra barn och ha kärleksrelationer som Johannisson utpekar som delar av upplösningen mellan individuell och samhällelig angelägenhet skiljer sig drastiskt från ett ruralt, omodernt tillstånd. Genom en argumentation där författarna upprepade gånger hävdar att svenskarna i samtiden är ”naturligt nutida människor”,¹³⁸ att ”vi har blivit naturligare”¹³⁹ och de har en ”saklig och naturlig, rent modern gångart”¹⁴⁰ så ökar författarna genom sin stilideologiska uppfattning avståndet till ett omodernt (icke-funktionalistiskt inriktat) historiskt tillstånd. De skriver: ”Den gamla svenska lantbyggnadskonsten var lika naturlig, vederhäftig och primitiv som lantbefolkningen själv”,¹⁴¹ och det blir återigen tydligt att stilmässiga förutsättningar som rätt historiskt inte kan klippas ut och klistra in i författarnas samtid. Således ökar avståndet mellan den nya, naturliga, moderna människan och den förindustriella, rurala, primitiva ytterligare.

Samhällets angelägenhet i alla delar av vardagen kan också kopplas till det helhetsperspektiv som författarnas funktionalistiska ideologi, framför allt i synen på individen. Funktionerna och behoven som ligger till grund för stilen skiljer sig nämligen inte nämnvärt individer emellan. Att individuella behov och individuellt tycke skulle vara viktigt för bostadsvanorna är enligt författarna en

¹³⁶ Johannisson *Folkhälsa i Lychnos årsbok för idéhistoria och vetenskapshistoria* s. 153

¹³⁷ *Ibid.* s. 153-154

¹³⁸ Asplund et al. *acceptera* s.164

¹³⁹ *Ibid.* s. 62

¹⁴⁰ *Ibid.* s. 151

¹⁴¹ *Ibid.* s. 150

kvarlevande missuppfattning från äldre tider. Istället menar de att behoven med lätthet kan kokas ned till rationellt inrutade förutsättningar som mer eller mindre kan appliceras på hela samhället.¹⁴²

Ett typexempel på hur individ och samhälle ska samverka i kollektiviseringen är de *familjehotell* (kollektivhus) som författarna ser som förebild för den långtgående samhällsutvecklingen. Här kan barnen genom kollektivistiska lösningar med utbildad personal garanteras en mer högkvalitativ uppfostran, vilket kan kombineras med att kvinnorna ska ut i förvärvsarbetet, bli en aktiv del av samhällskroppen och bidra mer faktiskt till familjens ekonomi. Den individualistiska och den sociala samhällsmedborgaren kombineras i familjehotellet, något som kan kopplas till den bredare synen på individ och samhälle i 1930-talets Sverige.

Slutligen kan det sägas att naturlighetsbegreppets förekomst i manifestet onekligen är mångtydigt. Just därför vore vidare forskning på naturlighet som en aspekt av ett modernt ideal intressant att vidareutveckla. Naturlighetsbegreppets förekomst i andra inflytelserika moderna texter, i författarnas övriga skrifter samt annat samtida material vore intressant för att vidare förstå på vilket sätt begreppet kan sätta fingret på moderna ideal. Även att analysera naturlighet diakront i relation till arkitekturutveckling över tid skulle kunna komplettera forskningsläget på ett intressant sätt. Det är inte helt otänkbart att begreppet kan ha använts bredare - något som bör undersökas vidare.

Bild ur *acceptera* s. 209

¹⁴² se exv. Asplund et al *acceptera* s. 101-102

4. Litteraturförteckning

4.1 Tryckta källor och referenser

Asplund Gunnar, Gahn Wolter, Markelius Sven, Paulsson Gregor, Sundahl Eskil & Åhrén Uno, *acceptera*, 1931, Stockholm: Tiden

Bergström, Göran & Boréus, Kristina *Textens mening och makt*, 4:e upl. Lund: Studentlitteratur AB 2018

Björk, Christian *Den sociala differentierings retorik och gestaltning, Diss.*, Stockholms Universitet, 2016

Caws, Mary Ann (red) *Manifesto - a century of isms* University of Nebraska Press 2001

Colomina, Beatriz *Privacy and publicity* Cambridge, Massachusetts: MIT press 1996

Creagh, Kåberg & Miller Lane (red) *Modern Swedish design: three founding texts*, New York: Museum of Modern Arts 2008

Eriksson, Eva *Sekelskjftet 1900: Österrike Tyskland och Norden* (s.215-241) i Claes Caldenby & Erik Nygaard (red) : *Arkitekturteoriernas historia*, Stockholm: Formas 2011

Hirdman, Yvonne *Att lägga livet till rätta. Studier i svensk folkhemspolitik* (upl. 2) Stockholm: Carlsson Bokförlag 2018

Johannisson, Karin Folkhälsa i *Lychnos årsbok för idéhistoria och vetenskapshistoria* Karin Johannisson (red) s.139-196 Avd. För vetenskapshistoria, Uppsala 1991.

Råberg, Per G. *Funktionalistiskt Genombrott* Stockholm: P A Nordstedt & Söners förlag, 1972

Thurfjell, David *Granskogsfolk - hur naturen blev svenskarnas religion* Stockholm: Norstedts 2020

Wiklund, Martin *Modernitet* i Jonas Hansson & Kristina Savin (red) *Svenska begreppshistorier*, Stockholm: Fri Tanke 2022

4.2 Elektroniska referenser

Arkitekturupproret, *Om arkitekturupproret*; <https://www.arkitekturupproret.se/om-au/om-au/> (hämtad 2024-03-25)

Björk, Christian *Den sociala differentierings retorik och gestaltning, Diss.*, Stockholms Universitet, 2016 <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:896054/FULLTEXT01.pdf>

Hammarberg, Hugo *Granne med betongjättar - planerad segregation i Stockholmsförorten Bredäng*, Kandidatuppsats Södertörns Högskola 2022, <https://sh.diva-portal.org/smash/get/diva2:1735003/FULLTEXT01.pdf>

Nationalencyklopedin, Eskil Sundahl, <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/eskil-sundahl> (Hämtad: 2024-05-13)

Nationalencyklopedin Funktionalism. <http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/funktionalism> (hämtad 2024-03-25)

Nationalencyklopedin, Grannskapsenhet <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/grannskapsenhet> (hämtad 2024-05-30)

Nationalencyklopedin Gregor Paulsson <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/gregor-paulsson> (Hämtad: 2024-04-14)

Nationalencyklopedin Gunnar Asplund, <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/gunnar-asplund> (Hämtad: 2024-04-13)

Nationalencyklopedin Manifest <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/manifest> (Hämtad: 2024-05-13)

Nationalencyklopedin Parisutställningen 1925 <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/parisutstallningen-1925> (Hämtad 2024-13-05)

Nationalencyklopedin, Sven Markelius <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/sven-markelius> (Hämtad: 2024-05-13)

Nationalencyklopedin Trädgårdsstad <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/tradgardsstad> (hämtad 2024-05-30)v

Nationalencyklopedin, Uno Åhrén <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/uno-ahren> (Hämtad: 2024-05-13)

Nationalencyklopedin Vackrare Vardagsvara, <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/vackrare-vardagsvara> Hämtad (2024-13-05)

Nationalencyklopedin, Wolter Gahn <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/wolter-gahn> (Hämtad 2024-05-13)

Riksarkivet, Sven G Markelius, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/mobil/artikel/9111> (Hämtad 2024-05-13)

Sandhill, Lovisa *Att Acceptera eller inte*, kandidatuppsats Uppsala Universitet 2022 <https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1661747/FULLTEXT01.pdf>

Svenska akademins ordbok, Natur, 2021 <https://svenska.se/tre/?sok=natur&pz=1> (hämtad 2024-05-03)

Svenska akademins ordbok Naturlig 2021: <https://svenska.se/so/?id=154888&pz=7> (hämtad 2024-03-25)

Svenska akademins ordbok 2021, Manifest <https://svenska.se/tre/?sok=manifest&pz=1> (Hämtad 2024-05-13)

The Oxford dictionary of Architecture 2021, Corbusier, Le: <https://www-oxfordreference-com.ludwig.lub.lu.se/display/10.1093/acref/9780191918742.001.0001/acref-9780191918742-e-1169?rskey=DhujCU&result=8> (hämtad 2024-05-17)

The Oxford dictionary of Architecture 2021, Purism : <https://www-oxfordreference-com.ludwig.lub.lu.se/display/10.1093/acref/9780191918742.001.0001/acref-9780191918742-e-3714#> (hämtad 2024-05-17)